

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ ГУМАНІТАРНОЇ, ФІЛОЛОГІЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ»

для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальностями: А4 Середня освіта А4.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (із зазначенням мови); А3 Початкова освіта; А3 Початкова освіта (мистецтво); А4 Середня освіта (Технології); А5 Професійна освіта (Транспорт)

Дніпро-Слов`янськ - 2026

УДК 1(075.8)
Ф56

*Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри
філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін
(протокол № 7 від 05 лютого 2026 року)*

*Рекомендовано до друку Вченою радою
ДВНЗ «Донбаського державного педагогічного університету»
(протокол № 9 від 26 березня 2026 року)*

Укладач:

Ємельяненко Ганна Дмитрівна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Рецензенти:

Богданова Наталія Григорівна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри освітніх технологій та охорони праці Бахмутського навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна

Дьяковська Галина Олександрівна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Ф56 Філософія: навч.-метод. посіб. для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальностями: А4 Середня освіта А4.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (із зазначенням мови)); А3 Початкова освіта; А3 Початкова освіта (мистецтво); А4 Середня освіта (Технології); А5 Професійна освіта (Транспорт) / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет; уклад.: Г.Д. Ємельяненко. Дніпро; Слов'янськ, 2026. 142 с.

Посібник призначений для здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти педагогічних спеціальностей. Містить структурований матеріал з основних тем курсу філософії, питання для контролю знань, завдання для самостійної роботи та рекомендовану літературу. Спрямований на формування системних знань з філософії та розвиток критичного мислення студентів

УДК 1(075.8)

© ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет
© Кафедра філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін
© Г. Д. Ємельяненко, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ...	9
ГЛОСАРІЙ	44
ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО	
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	84
ДИДАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	107
ТЕМИ ЕСЕ	107
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ	110
КОНТРОЛЬНІ ТА ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ	113
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ	136
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ	140

ВСТУП

Сучасна система вищої педагогічної освіти орієнтована не лише на підготовку фахівця, здатного якісно виконувати професійні обов'язки, а й на формування всебічно розвиненої особистості з високим рівнем світоглядної культури, критичного мислення та соціальної відповідальності. У цьому контексті навчальна дисципліна «Філософія» посідає особливе місце, оскільки сприяє осмисленню фундаментальних проблем буття, пізнання, людини, суспільства та культури.

Предметом є: дослідження філософських основ буття, пізнання, людини, суспільства та культури, історії розвитку філософської думки, основних філософських категорій, напрямів і методів пізнання.

Мета - сформувати у здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти цілісне уявлення про розвиток філософської думки, розвинути здатність до рефлексії, аргументованого мислення та самостійного аналізу складних світоглядних і професійних проблем, усвідомлення гуманістичних цінностей освіти та відповідальності педагога у сучасному суспільстві.

Завдання дисципліни:

- ознайомлення з історією розвитку філософської думки від античності до сучасності;
- вивчення основних філософських категорій, напрямів і методів пізнання;
- розвиток умінь критично оцінювати світоглядні та професійні проблеми;
- формування навичок аргументованого мислення та самостійного аналізу складних питань;
- сприяння усвідомленню гуманістичних цінностей освіти та ролі педагога у суспільстві;
- поєднання теоретичних знань із практичними освітніми потребами майбутніх фахівців через завдання для самостійної роботи, питання для самоконтролю та роботу з рекомендованою літературою.

Філософія як навчальна дисципліна покликана сформувати у здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти цілісне уявлення про історію

розвитку філософської думки, основні філософські категорії, напрями та методи пізнання, а також розвинути здатність до рефлексії, аргументованого мислення та самостійного аналізу складних світоглядних і професійних проблем. Для майбутніх учителів закладів загальної середньої та початкової освіти, фахівців у галузі мистецької, технологічної та професійної освіти філософські знання є важливою складовою професійної підготовки, адже вони сприяють усвідомленню гуманістичних цінностей освіти, розумінню ролі педагога в сучасному суспільстві та формуванню відповідального ставлення до професійної діяльності.

Навчально-методичний посібник з дисципліни «Філософія» розроблено для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальностями: А4 Середня освіта (у тому числі А4.02 Середня освіта - Мова та зарубіжна література, із зазначенням мови), А3 Початкова освіта, А3 Початкова освіта (Мистецтво), А4 Середня освіта (Технології), А5 Професійна освіта (Транспорт). Зміст посібника враховує специфіку педагогічної підготовки за вказаними спеціальностями та орієнтований на поєднання теоретичних знань із практичними освітніми потребами майбутніх фахівців.

Посібник побудований відповідно до робочої програми навчальної дисципліни та охоплює основні етапи розвитку філософської думки - від античності до сучасних філософських концепцій. Матеріал подано у логічно структурованій формі, що сприяє поетапному засвоєнню навчального змісту. Кожна тема містить методичні рекомендації, питання для самоконтролю, завдання для самостійної роботи та перелік рекомендованої літератури, що забезпечує системний підхід до вивчення дисципліни.

Запропонований навчально-методичний посібник може бути використаний під час аудиторних занять, у процесі самостійної роботи здобувачів освіти, а також у підготовці до заліків і підсумкового контролю. Видання стане корисним ресурсом для студентів педагогічних спеціальностей, викладачів закладів вищої освіти та всіх, хто прагне поглибити свої знання з філософії та сформувати цілісний світогляд.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Сутність філософії та її роль у суспільстві. Філософія як форма духовної культури та теоретична основа світогляду. Світогляд і його структура. Історичні типи світогляду: міф, релігія, наука, філософія. Повсякденне та філософське мислення. Основні функції філософії. Гуманістичний і людиномірний характер філософського знання.

Тема 2. Філософія Стародавнього Сходу. Становлення філософського мислення. Особливості східної філософської традиції. Давньоіндійська та давньокитайська філософія. Буддизм: умови виникнення, світоглядні засади, віровчення та культ. Значення східної філософії для розвитку світової культури.

Тема 3. Антична філософія. Космоцентризм античної філософії. Досократична філософія та її напрями. Плюралістичні концепції буття. Класична еллінська філософія: Сократ, Платон, Аристотель. Елліністичні школи та римська філософія. Значення античної філософії.

Тема 4. Середньовічна філософія. Теоцентризм як провідний принцип філософії Середньовіччя. Апологетика, патристика, схоластика. Проблема універсалій. Християнство та його роль у формуванні європейської культури. Світоглядні основи середньовічної філософії.

Тема 5. Західноєвропейська філософія епохи Відродження. Ренесанс як культурно-історична доба. Антропоцентризм і гуманістичний ідеал особистості. Нове розуміння природи й людини. Натурфілософія Відродження. Пантеїзм і геліоцентризм. Значення філософії Відродження для становлення Нового часу.

Тема 6. Філософія Нового часу. Гносеологічна проблематика та проблема методу. Емпіризм і раціоналізм. Сенсуалізм і вчення про субстанцію. Формування наукової картини світу. Теорії природного права і суспільного договору. Значення філософії Нового часу.

Тема 7. Німецька класична філософія. Ідейні витоки та особливості німецької класичної філософії. Філософія І. Канта. Діалектичний метод і

об'єктивний ідеалізм Г. Гегеля. Антропологічний матеріалізм Л. Фейербаха. Вплив німецької класичної філософії на подальший розвиток думки.

Тема 8. Некласична та сучасна філософія. Критика класичної моделі світорозуміння. Марксизм, позитивізм, філософія життя. Ірраціоналізм і екзистенціалізм. Психоеаналіз і неофрейдизм. Постмодернізм і оновлення філософського дискурсу. Особливості сучасної філософії.

Тема 9. Гуманістичний пафос вітчизняної філософії. Джерела та етапи розвитку філософської думки в Україні. «Софійна» традиція філософствування. Філософські ідеї Києво-Могилянської академії. Творчість Г. Сковороди. Філософія ХІХ–ХХ ст. та ідеї української діаспори.

Тема 10. Філософське вчення про буття (онтологія). Проблема буття у філософії. Основні форми буття. Матерія, рух, простір і час. Класична та неокласична онтологія. Діалектика, детермінізм та індетермінізм. Єдність і багатоманітність світу.

Тема 11. Філософська епістемологія та гносеологія. Пізнання як форма відношення людини до світу. Суб'єкт і об'єкт пізнання. Чуттєве, раціональне та ірраціональне пізнання. Проблема істини. Практика як критерій істини. Методологія наукового пізнання.

Тема 12. Філософська антропологія. Людина як предмет філософського осмислення. Основні напрями філософської антропології. Людина як біопсихосоціальна істота. Індивід, індивідуальність, особистість. Сенс життя, свобода, відповідальність. Духовний вимір людського буття.

Тема 13. Філософія релігії. Сутність і структура релігії. Функції релігії в суспільстві. Монотеїзм і політеїзм. Світові та національні релігії. Буддизм, християнство, іслам. Релігія в сучасному світі.

Тема 14. Релігія як форма духовної культури. Релігія в системі духовної культури. Взаємозв'язок релігії з мораллю, мистецтвом, філософією та наукою. Релігійні цінності та їх вплив на особистість. Свобода совісті та міжконфесійний діалог.

Тема 15. Наука в культурі сучасної цивілізації. Наука як соціальний інститут і форма духовної діяльності. Особливості наукового знання. Науково-технічний прогрес і культура. Соціальні та етичні проблеми науки. Взаємодія науки, освіти й інновацій.

Тема 16. Філософія науки. Предмет і завдання філософії науки. Структура наукового знання. Наукові теорії та парадигми. Динаміка розвитку науки. Наукові революції. Межі та можливості наукового пізнання.

ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

ТЕМА 1. Сутність філософії і її роль у суспільстві

Мета: ознайомити здобувачів з особливостями філософського мислення, умовами виникнення, структурою та основними функціями філософії; сформувати вміння розпізнавати елементи філософського мислення та розуміти взаємозв'язок функцій філософії; розвивати аналітичне мислення, навички порівняння, узагальнення та формування власної позиції

Зміст заняття:

1. Предмет і специфіка філософії
2. Поняття і типи світогляду
3. Функції та методи філософського знання

Ключові поняття: *філософія, світогляд, буття, світ феноменальний, світ ноуменальний, онтологія, гносеологія, антропологія, аксіологія, історія філософії, етика, естетика, культура*

Література:

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2018. 432 с.
2. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с.
3. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.
4. Філософія [Електронний ресурс]: навч. посібник . Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северини, М. Рачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.
5. Філософія науки: підручник. І. С. Добронравова та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2018. 255 с.

Основний зміст

ПИТАННЯ 1. Сучасний стан духовного життя українського суспільства характеризується його радикальним оновленням, переоцінкою цінностей, саме в таку переломну епоху загострюється потреба у філософському усвідомленні світу і суспільного життя людини. Сьогодні значущість філософії оцінюється з світоглядної та методологічної ролі, яку вона виконує в залученні людини до розуміння її як родової істоти, що живе в складному суспільстві. Саме ця роль філософії завжди обумовлювала її першорядне значення в системі соціально-гуманітарної освіти молодого покоління. Філософія відкриває нам шлях до розуміння реальності: природа, соціум, світ, дух, людина, до пошуку їх внутрішнього значення. Розвиток філософії розглядається, як складний, багатолінійний процес, який здійснюється в конкретних культурах, що створюються різними історичними народами. Історія філософії переконливо показує, що розвиток філософського знання тісно пов'язаний з життям народів, з їх злетами і падіннями в різні епохи.

ПИТАННЯ 2. В залежності від того, як ми ставимося до світу, в залежності від того, як ми сприймаємо цей світ, впливає дуже багато в нашій поведінці, і в нашому ставленні, і в нашому усвідомленні цього світу. Філософія досліджує, аналізує ставлення людини до світу, а саме досліджує взаємозв'язок, взаємовідносини і взаємопроникнення світу і людини. Поза світогляду цілісного, системного розвитку, раціонального погляду на світ, неможливо уявити собі розвинену особистість.

ПИТАННЯ 3. Найбільш значущими і визначальними функціями філософії є світоглядна, критична, методологічна, пізнавальна, прогностична. Філософія виробляє свої методи пізнання, свої способи бачення загального, які відкривають нові смислові горизонти загальних понять, дають їм особливу інтерпретацію. Діалектика – це один з методів філософії, згідно з яким будь-яке явище перебуває у процесі зміни, розвитку, в основі якого – взаємодія (боротьба) протилежностей. Головним своїм завданням феноменологічний метод вбачає формування понять, якими оперує філософія. Суть

трансцендентального методу полягає в тому, що визначення сушого дається через розкриття суб'єктивних умов (засад) його конституювання (формування). Герменевтика - метод який передбачає проникнення в смисл деяких феноменів на основі з'ясування їх місця та функції в культурі, тобто в контексті культури.

Питання для самостійної роботи:

1. Де, коли і чому виникла філософія?
2. У чому полягають особливості філософських знань?
3. Розкрийте структуру світогляду.
4. Доведіть наявність спільного та відмінного в релігії та філософії.
5. Проаналізуйте функції та методи філософського знання.

ТЕМА 2. Філософія Стародавнього Сходу

Метою: ознайомити здобувачів вищої освіти з основними особливостями філософії Стародавнього Сходу, сформувати вміння порівнювати ідеї та концепції різних філософських шкіл, усвідомлювати їх значення для розвитку світової філософської думки; розвивати аналітичне мислення, навички порівняльного аналізу, узагальнення та аргументованого формулювання власної позиції.

Зміст заняття:

1. Загальна характеристика філософії стародавнього Сходу
2. Давньоіндійська філософія
3. Давньокитайська філософія

Ключові поняття: карма, сансара, дхарма, мокша, брахман, атман, космоцентризм, дао, інь і ян, конфуціанство, даосизм, буддизм

Література:

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2018. 432 с.

2. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с.

3. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.

4. Філософія [Електронний ресурс] : навч. посібник . Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин Мрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.

5. Філософія науки: підручник. І. С. Добронравова та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2018. 255 с.

Основний зміст

ПИТАННЯ 1. Східна філософія - це дійсно оригінальне явище в історії розвитку філософської думки, й досі дуже багато речей залишаються незрозумілими для західноєвропейського мислення, менталітету, ми відкриваємо для себе заново абсолютно дивовижні речі, які так чи інакше пов'язані з цим феноменом.

ПИТАННЯ 2. Давньоіндійська філософія формується у тісному зв'язку з релігійно-міфологічними уявленнями та духовною практикою. Її світоглядною основою є космоцентризм, ідея єдності людини й космосу, циклічність буття та моральна зумовленість людського існування. Філософська думка Стародавньої Індії представлена у ведичній літературі (Веди, Брахмани, Араньяки, Упанішади), а також у вченнях ортодоксальних і неортодоксальних шкіл. Центральними категоріями індійської філософії є карма, сансара, дхарма, мокша, атман і брахман. Людське життя осмислюється як ланка безкінечного коловороту народжень і смертей (сансара), зумовленого законом карми. Головною метою духовного шляху постає звільнення (мокша), яке досягається через пізнання істинної природи реальності та внутрішнє самовдосконалення. Важливе місце посідає буддизм, який виникає як критика брахманізму. У центрі буддійського вчення - проблема страждання, шлях його

подолання та ідея просвітлення (нірвани). Давньоіндійська філософія справила значний вплив на формування етичних, релігійних і філософських традицій Сходу та Заходу.

ПИТАННЯ 3. Давньокитайська філософія формується в умовах соціально-політичних трансформацій і має виразно практичний, етико-соціальний характер. Її світоглядною основою є уявлення про гармонію людини, природи й суспільства, а також ідея впорядкованості космосу через універсальний закон - Дао. Провідними напрямками давньокитайської філософії є конфуціанство та даосизм. Конфуціанство зосереджене на проблемах моралі, виховання, соціального порядку та державного управління. Основними категоріями є гуманність (жень), ритуал (лі), синівська шанобливість та відповідальність правителя перед народом. Даосизм, на відміну від конфуціанства, орієнтується на природність буття, принцип недіяння (у-вей) та спонтанну гармонію з природою. Світ розглядається як динамічна єдність протилежностей інь і ян. Давньокитайська філософія суттєво вплинула на культуру, політику, етику та світогляд східних цивілізацій.

Питання для самостійної роботи:

1. У чому полягає своєрідність філософії Стародавнього Сходу порівняно із західною філософською традицією?
2. Які світоглядні засади лежать в основі давньоіндійської філософії?
3. Поясніть зміст понять карма, сансара, дхарма, мокша та їх роль у філософській системі Індії.
4. У чому полягає філософський зміст учення Упанішад?
5. Які основні ідеї буддизму та в чому полягає його новизна порівняно з брахманізмом?
6. Охарактеризуйте специфіку давньокитайської філософії та її практичну спрямованість.
7. У чому полягають ключові відмінності між конфуціанством і даосизмом?

8. Розкрийте зміст поняття Дао та його значення у філософії даосизму.
9. Як у давньокитайській філософії осмислюється ідея гармонії людини, суспільства та природи?
10. Яке значення філософських учень Стародавньої Індії та Китаю для розвитку світової культури та сучасного світогляду?

ТЕМА 3. Антична філософія

Мета: ознайомити здобувачів з особливостями античної філософської думки, основними школами та напрямками (досократична, класична, елліністична), сформувати вміння аналізувати філософські концепції та проводити порівняльний аналіз ідей різних мислителів. Розвивати критичне мислення, здатність до узагальнення, формулювання власної позиції та аргументованого обґрунтування оцінки філософських проблем

Зміст заняття:

1. Загальна характеристика і основні етапи античної філософії
2. Докласичний період античної філософії
3. Класичний період античної філософії: Сократ, Платон, Аристотель
4. Філософсько-педагогічні ідеї античності

Ключові поняття: *пайдейя, калокагатія, ідеалізм, діалектика, софісти, стоїцизм, епікуреїзм, скептицизм, монізм, гедонізм, метафізика*

Література:

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2018. 432 с.
2. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с.
3. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.

4. Філософія [Електронний ресурс] : навч. посібник . Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин Мрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.

5. Філософія науки: підручник. І. С. Добронравова та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2018. 255 с.

Основний зміст

ПИТАННЯ 1. Антична філософія формувалася у Давній Греції та Римі й охоплює період від VII ст. до н. е. до V ст. н. е. Основні етапи: досократичний період, класична філософія (Сократ, Платон, Аристотель), елліністична та римська філософія. Визначаються характерні риси мислення: космоцентризм, раціональний підхід до природи і людини, прагнення систематизації знань.

ПИТАННЯ 2. Досократична філософія: Мілетська школа (Талес, Анаксимандр, Анаксимен), Геракліт, піфагореїзм, Елейська школа (Парменід, Зенон). Основна мета – пояснити природу, структуру світу та початок всього сущого. Виникають перші філософські поняття: архе, космос, стихії, зміни та сталість.

ПИТАННЯ 3. Класична філософія зосереджена на людині, моральних, етичних і пізнавальних проблемах. Сократ – моральна філософія, метод діалектики, пошук істини через питання. Платон – вчення про ідеї, ідеальне державне управління, філософія пізнання. Аристотель – логіка, метафізика, етика, політика; систематизація наук і емпіричний метод пізнання.

ПИТАННЯ 4. Античні мислителі наголошували на гармонійному розвитку особистості, єдності морального та інтелектуального виховання. Виховання спрямоване на формування чеснот, розуміння сенсу життя, розвитку критичного мислення та самопізнання. Важливе місце займає підхід до освіти як до процесу формування «доброї» і «мудрої» людини.

Питання для самостійної роботи:

1. Які основні етапи розвитку античної філософії та їх характерні риси?
2. У чому полягає космоцентризм досократичної філософії?
3. Охарактеризуйте внесок Мілетської школи, Геракліта та Піфагора у розвиток античної філософії.

4. Які ключові ідеї Парменіда та елейської школи?
5. У чому полягає метод Сократа і його значення для моральної філософії?
6. Поясніть вчення Платона про ідеї та його концепцію держави.
7. Які основні досягнення Аристотеля у логіці, метафізиці та етиці?
8. Яке значення античної філософії для розвитку педагогічної думки?
9. Як у античній філософії розглядається проблема гармонійного розвитку особистості?
10. Порівняйте підходи Сократа, Платона і Аристотеля до пізнання та виховання людини.

ТЕМА 4. Парадигми середньовічної філософії

Мета: ознайомити здобувачів з особливостями середньовічної парадигми філософського мислення, сформувані вміння порівнювати між собою провідні ідеї теологічних напрямів, сприяти розумінню релігії і Бога. Розвивати аналітичне мислення здобувачів, вміння проводити порівняння, робити узагальнення, формулювати власну позицію, власне бачення проблеми

Зміст заняття:

1. Особливості філософії Середньовіччя
2. Середньовічна патристика
3. Схоластика: номіналізм і реалізм

Ключові поняття: схоластика, патристика, номіналізм, реалізм, теоцентризм, пантеїзм, християнство, Бог, теологія, деїзм, апологетика, теологія, томізм, богослов'я

Література:

1. Губерський Л. Філософія. К.: Фоліо, 2018. 621 с.
2. Петінова О. Б. Філософія: навчальний посібник / О. Б. Петінова. Одеса, 2019. 304 с.
3. Постсекулярність: богословські та філософські інтенції сучасної релігійності. Чернівці: Черн. нац. ун-т, 2019. 424 с.

4. Релігійна освіта в сучасній Україні: стан, тенденції та виклики // Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. член-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018. С. 197-203.

5. Соціальна значущість філософсько-релігієзнавчої та культурологічної освіти в Україні в умовах суспільних та ціннісних змін. Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. члена-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький національний ун-т імені Юрія Федьковича, 2018. с. 187-196.

Основний зміст

ПИТАННЯ 1. Термін Середні століття був використаний вперше одним з маловідомих італійських гуманістів Ф. Бейонд, він використовував цей термін для того, щоб відмежувати попередню епоху, показати межу між епохою Стародавнього світу, епохою Античності і таким унікальним утворенням, як Середні століття. Філософія Середньовіччя, як синтез християнства й античної філософії. Співвідношення віри і розуму, релігії і філософії у філософії Середньовіччя. Проблема універсалій.

ПИТАННЯ 2. Епоха патристики (від лат. pater – батько) – це епоха релігійно-філософських доктрин так званих отців церкви (II–VIII ст.). Епоха патристики це час утвердження догматів християнського вчення і основних мотивів середньовічної філософії, як християнської філософії. Патристика розглядає Бога як абсолютне буття.

ПИТАННЯ 3. Схоластика (від грецького слова “схола” - школа) – це специфічна система середньовікової філософсько – теологічної думки, яка зародилась в монастирських школах. Пізніше так стали іменувати всю середньовічну філософію. Схоластика була спрямована на раціоналізацію обґрунтування основ християнського віровчення, насамперед для осмислення і доведення буття Бога. Вважалося що істина вже дана в Біблії, її тільки необхідно вивести звідти. Природа перестає бути найважливішим об’єктом людського пізнання. Основна увага зосереджується на пізнанні Бога в

людській душі. Схоластика в основному опирається на формальну логіку Аристотеля. З виникненням середньовічних університетів схоластика досягає вершин свого розвитку (XII – XIV ст.).

Питання для самостійної роботи:

1. Обґрунтувати релігійний характер філософської думки Середньовіччя.
2. Роль християнської патристики у формуванні ідейних засад середньовічного світобачення.
3. Розкрийте сутність позиції реалізму в схоластичній філософії.
4. Розкрийте основні положення філософії Ф. Аквінського.

ТЕМА 5. Західноєвропейська філософія епохи Відродження

Мета: ознайомити студентів із специфікою філософії епохи Відродження, її гуманістичним характером та впливом на розвиток світогляду людини. Розвивати вміння аналізувати і пояснювати ключові ідеї мислителів ренесансної доби, формувати навички порівняльного аналізу філософських концепцій і розуміння їхнього значення для переходу до філософії Нового часу.

Зміст лекції:

1. Загальна характеристика епохи Відродження
2. Політична філософія Нікколо Макіавеллі та макіавеллізм
3. Соціально-політичні утопії Томаса Мора та Томмазо Кампанелли

Ключові поняття: *ренесанс, гуманізм, антропоцентризм, натурфілософія, пантеїзм, геліоцентризм, М. Кузанський, М. Фічіно, П. Мірандола, Б. Телезіо, Д. Бруно, М. Коперник, Г. Галілей.*

Література:

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2018. 432 с.
2. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с.

3. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.

4. Філософія [Електронний ресурс]: навч. посібник . Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин Мрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.

5. Філософія науки: підручник. І. С. Добронравова та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2018. 255 с.

Основний зміст

ПИТАННЯ 1. Важливе місце в історії філософії займає епоха Відродження. Нові світоглядні та методологічні установки: переосмислення ролі людини, її місця у світі. Початок розвитку нової науки, що заклала основи секуляризації громадянського життя. Гуманістичний підхід та прагнення до пізнання природи й суспільства.

ПИТАННЯ 2. Нікколо Макіавеллі - флорентійський філософ і мислитель епохи Відродження. Праця «Государ» як методичний посібник для людини, здатної досягти влади. Основні принципи політичного реалізму: «ціль виправдовує засоби», політична доцільність, реалістичне бачення державного управління. Поняття «макіавеллізм» і його вплив на філософію, політику та соціологію.

ПИТАННЯ 3. Томас Мор - автор праці «Утопія»: ідеальний суспільний устрій, мораль, власність та освіта. Томмазо Кампанелла - «Місто Сонця»: колективізм, управління, моральні та освітні принципи. Соціально-політичні утопії як критика реальної влади та пропозиція альтернативних моделей суспільства. Вплив утопічних концепцій на розвиток політичної та соціальної думки в Європі.

Питання для самостійної роботи:

1. У чому полягає гуманістичний характер філософії епохи Відродження?
2. Які соціально-культурні умови сприяли розвитку ренесансного мислення?

3. Що означає антропоцентризм і як він проявляється у філософських концепціях Відродження?

4. Які особливості натурфілософії ренесансного періоду?

5. Поясніть філософський зміст пантеїзму та його значення для світогляду того часу.

6. У чому полягають основні ідеї М. Кузанського, М. Фічіно та П. Мірандоли?

7. Які наукові відкриття М. Коперника і Г. Галілея вплинули на формування нового типу мислення?

8. Як філософія Відродження підготувала ґрунт для розвитку філософії Нового часу?

ТЕМА 6. Філософія Нового часу

Мета: розглянути філософські напрямки, які характеризують філософію Нового часу

Зміст заняття:

1. Загальна характеристика філософії Нового часу

2. Емпірична філософія Ф. Бекона

3. Раціоналістична філософія Р. Декарта

4. Філософсько-педагогічні ідеї від Ренесансу до Просвітництва

Ключові поняття: *раціоналізм, емпіризм, наука, гносеологія, метод, субстанція, механістична картина світу, експеримент, природне право, суспільний договір, раціоналізація, секуляризація, прогрес, наукова революція, гуманізм*

Література:

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2018. 432 с.

2. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с.

3. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.

4. Філософія [Електронний ресурс]: навч. посібник . Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин Мрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.

5. Філософія науки: підручник. І. С. Добронравова та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2018. 255 с.

Основний зміст

ПИТАННЯ 1. Виникнення Нового часу як історико-культурної доби, що триває від епохи Відродження до Просвітництва. Основні світоглядні та методологічні зміни: переосмислення ролі людини, науки та знання. Відхід від авторитету середньовічної схоластики, секуляризація суспільного життя. Нові підходи до пізнання світу: механістична картина природи, прогрес науки, раціональне та емпіричне мислення.

ПИТАННЯ 2. Основні принципи емпіризму: знання через досвід і спостереження. Метод наукового дослідження: індукція, експеримент, систематичне накопичення фактів. Критика логічних помилок та забобонів («ідолів»), що перешкоджають пізнанню. Вплив Бекона на формування наукової методології та розвитку експериментальної науки

ПИТАННЯ 3. Основні принципи раціоналізму: пріоритет розуму над досвідом. Методологічний сумнів і пошук несумнівних основ пізнання («Cogito, ergo sum»). Метафізичні основи раціоналістичної системи: дуалізм духу і матерії, проблема субстанції. Вплив Декарта на розвиток математизації науки та логічної методології пізнання.

ПИТАННЯ 4. Педагогічні ідеї гуманізму: розвиток творчої та моральної особистості, освіта як засіб самовдосконалення. Вчення про природні права та суспільний договір (Т. Гоббс, Дж. Локк). Значення освіти для формування громадянського суспільства та морального виховання. Поєднання педагогіки і

філософії: раціональне виховання, розвиток критичного мислення, підготовка до активного громадянського життя.

Питання для самостійної роботи:

1. Що визначає епоху Нового часу у розвитку філософії та науки?
2. Які основні світоглядні та методологічні зміни відбулися у Новий час?
3. У чому суть емпіричного методу Ф. Бекона? Які його головні принципи та внесок у науку?
4. Як Р. Декарт обґрунтував раціоналістичний підхід до пізнання? Що означає його вислів «Cogito, ergo sum»?
5. Порівняйте емпіризм Бекона і раціоналізм Декарта: спільне і відмінності.
6. Які філософсько-педагогічні ідеї Нового часу вплинули на освіту та виховання людини?
7. Як концепція природних прав і суспільного договору відображає ідеї Нового часу?
8. Яким чином філософія Нового часу підготувала ґрунт для розвитку Просвітництва?

ТЕМА 7. Витоки та спрямованість німецької класичної філософії

Мета: ознайомити здобувачів з основними етапами розвитку німецької класичної філософії, її витоками у Просвітництві, сформулювати розуміння ключових концепцій І. Канта, Г. Гегеля та Л. Фейєрбаха, розвивати аналітичне мислення, вміння порівнювати філософські системи та формулювати власні судження щодо значення німецької класики для сучасної філософії

Зміст заняття:

1. Загальна характеристика німецької класичної філософії
2. Філософія і етика І. Канта

Ключові поняття: *німецьке Просвітництво, критична філософія, трансцендентальний ідеалізм, діалектика, антропологічний матеріалізм, суб'єкт і об'єкт пізнання, моральний закон, абсолют, самосвідомість.*

Література:

1. Сковорода Григорій Повне зібрання творів у 2-х т. Т.2. Проза. Поезія. Переклади. Листи. Різне. / Пер. російською мовою Р.Кисельова, за участі М.Кашуби та Я. Стратій. під ред. С.Йосипенка. К.: Богуславкнига, 2012. 488 с.
2. Філософські ідеї в культурі Київської Русі. Збірник наукових праць. 2014. Вип.6. 117 с.
3. Теоретичні проблеми сучасної етики: Навчальний посібник / [А.М. Єрмоленко, Г.Д. Ємельяненко, М.М. Кисельов, П.А.Кравченко, Я.В.Любовий, В.А. Малахов, К.Ю. Райда, С.Л.Шевченко]. Полтава: ПНПУ імені В.Г.Короленка, 2012. 232 с.
4. Філософські діалоги'2013. Толерантність та діалог в сучасному світі. Зб. наук. праць. Вип. 7. / Упор. В.А. Малахов, Г.П. Коваadlo. Ред. В.А. Малахов. К.: Стилос, 2013. 320 с.
5. Філософія, логіка, філософія освіти. Кредитно-модульний курс[текст]: навч.посіб. / За ред. Додонова Р.О., Мозгового Л.І. К.: «Центр учбової літератури», 2014. 512 с. (С. 155-166), (С. 380-392).

Основний зміст

ПИТАННЯ 1. Соціально-культурний та інтелектуальний контекст Німеччини XVIII століття. Вплив Просвітництва на формування критичного мислення та наукового підходу до пізнання. Пошуки універсальних принципів філософії, етики та науки.

ПИТАННЯ 2. Критика чистого розуму: основні положення та значення. Дуалізм людського буття: явище і ноумен. Моральний закон та автономія практичного розуму. Вплив кантівської філософії на подальший розвиток німецької класики та європейської філософії загалом.

Питання для самостійної роботи:

1. Які історичні та культурні умови сприяли виникненню німецької класичної філософії?
2. У чому полягає дуалізм буття у філософії І. Канта?

3. Поясніть основні принципи діалектики Гегеля та її роль у розвитку філософської системи.

4. Які основні положення антропологічного матеріалізму Л. Фейєрбаха?

5. Порівняйте підходи Канта, Гегеля та Фейєрбаха до проблеми людини та пізнання.

6. Яке значення німецької класичної філософії для сучасного філософського мислення?

ТЕМА 8. Некласична філософія

Мета: ознайомити здобувачів зі змінами парадигми філософського мислення в ХІХ - початку ХХ ст., показати вихідні ознаки неklasичної філософії, як загальнокультурного явища, сформуванати у здобувачів вміння проводити порівняння вихідних ідей класичної та неklasичної філософії

Зміст заняття:

1. Загальна характеристика неklasичної філософії

2. Ірраціоналізм у філософії А. Шопенгауера та Ф. Ніцше

3. Психоданаліз як напрям неklasичної філософії

Ключові поняття: неklasична філософія, історія філософії, культура, аксіологія, «надлюдина», світова воля, воля до влади, ідеалізм, абсолютний ідеалізм, суб'єктивний ідеалізм, антропологічний матеріалізм

Література:

1. Сковорода Г. Повне зібрання творів: у 2-х т. К.: Наукова думка, 1973. Т. 1. 532 с.; Т. 2. 576 с.

2. Філософські ідеї в культурі Київської Русі. Збірник наукових праць. 2014. Вип.6. 117 с.

3. Теоретичні проблеми сучасної етики: Навчальний посібник / [А.М. Єрмоленко, Г.Д. Ємельяненко, М.М. Кисельов, П.А. Кравченко, Я.В.Любимий, В.А. Малахов, К.Ю. Райда, С.Л. Шевченко]. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2012. 232 с.

4. Філософські діалоги'2013. Толерантність та діалог в сучасному світі. Зб. наук. праць. Вип. 7. / Упор. В.А. Малахов, Г.П. Ковадло. Ред. В.А. Малахов. К.: Стилос, 2013. 320 с.

5. Філософія, логіка, філософія освіти. Кредитно-модульний курс[текст]: навч. посіб. / За ред. Додонова Р.О., Мозгового Л.І. К.: «Центр учбової літератури», 2014. - 512 с. (С. 155-166), (С. 380-392).

Основний зміст

ПИТАННЯ 1. Філософія кінця ХІХ - початку ХХ ст. в основному відійшла від принципів класичної філософії, яка була значним кроком у становленні теоретичної думки порівняно з усім попереднім філософським розвитком. Історичне значення класичної філософії полягає в тому, що вона обґрунтувала підвалини нової духовної культури, котрі впливали із заперечення феодальної ідеології. Характерною ознакою цієї філософії була безмежна віра в розум, у його здатність пізнати світ і встановити «царство розуму» в ньому.

ПИТАННЯ 2. Класична філософія виходила із головного принципу раціоналізму - з визнання розуму основою пізнання та поведінки людини, яка за своїми внутрішніми нахилами та здібностями є розумною істотою і усвідомлює власні можливості, організовує своє життя на раціональних засадах. Більшості представників класичної філософії властиві пізнавальний оптимізм, впевненість у тому, що раціональне пізнання є тією силою, яка згодом дасть змогу вирішити всі проблеми, які стоять перед людством. Особливістю класичної філософії є також те, що, розглядаючи людину та історію, вона сконцентрувала свою увагу навколо проблеми свободи та інших гуманістичних цінностей і стверджувала необхідність раціонального пізнання загальнолюдських моральних принципів та ідеалів. У перші десятиріччя ХІХ ст. діалектичному вченню Гегеля намагається протиставити своє ірраціоналістичне вчення про світову волю А. Шопенгауер (1788-1860). За А. Шопенгауером, сутність особи становить незалежна від розуму воля - сліпе хотіння, невіддільне від тілесного існування людини, котра є проявом космічної світової волі, основою та істинним змістом усього сущого. Він

намагався довести, що всі людські біди мають космічний характер, і тому ніякі суспільно-політичні перетворення нічого не здатні змінити в житті людини і суспільства. Ірраціоналістично-песимістична філософія А. Шопенгауера була одним із основних джерел «філософії життя», а також попередницею деяких сучасних психологічних концепцій.

ПИТАННЯ 3. Психоаналіз, як загальна теорія і метод лікування нервових і психічних захворювань. Доктрина запропонована З. Фрейдом в кінці XIX – на початку XX ст. для вивчення потаємних зв'язків та основ людського життя. Кожне психічне явище необхідно розглядати в трьох аспектах – динамічному, енергетичному і структурному. Психіка людини складається з 3-х компонентів, рівнів: «Воно», «Я», «Над-Я». З.Фрейд створив оригінальну теорію, саме довільність засад теорії її привела до численних її модифікацій (А. Адлер, Е. Фромм, К. Хорні, К. Юнг тощо). Структура психіки за К. Юнгом «Я» («Его») – свідомість, «Воно» – індивідуальне несвідоме, колективне несвідоме – «архетипи» – неусвідомлювані сфери людської психіки, в основі яких «соціальне спільне», спільне для всіх людей, або певного етносу.

Питання для самостійної роботи:

1. Несвідоме центральне поняття психоаналізу, як З. Фрейд розуміє «несвідоме»?
2. Що таке «Едипів комплекс»?
3. Яку роль в житті людини відіграє «Над-Я»?
4. Вплив психоаналізу на розвиток філософії та культури XX століття.
5. Е. Фромм: В чому полягає проблема пошуку власного «Я»?

ТЕМА 9. Гуманістичний пафос вітчизняної філософії

Мета: сформувати знання здобувачів про історичні та культурні особливості, формування української філософської думки, дати знання про зміст і проблематику найвизначніших культурно-освітніх та філософських пам'яток України, сприяти формуванню патріотичних почуттів та національної гордості здобувачів вищої освіти

Зміст заняття:

1. Визначення української філософії
2. Історія української філософії (XI - XX ст.)
3. Григорій Сковорода: філософські погляди та вплив на сучасність

Ключові поняття: етика, естетика, культура, духовенство, книжники, світова воля, кордо центризм, споріднена праця, мудрість, етика, мораль

Література:

1. Губерський Л. Філософія. К.: Фоліо, 2018. 621 с.
2. Петінова О. Б. Філософія: навчальний посібник / О. Б. Петінова. Одеса, 2019. 304 с.
3. Постсекулярність: богословські та філософські інтенції сучасної релігійності. Чернівці: Черн. нац. ун-т, 2019. 424 с.
4. Феноменологічна філософія. Частина перша: Навчальний посібник. І.Починок. Чернівці: Чернівецький національний ун-т, 2018. 376 с.
5. Філософія освіти і науки : навч. посібн. / І.С. Алексейчук та ін. 2-ге вид. переробл. та доповн. Слов'янськ: Вид-во Б. Маторіна, 2019. 365 с.

Основний зміст

ПИТАННЯ 1. Неповторну діалогічно-гармонійну цілісність українська філософська думка набула в усній народній культурі, у вітчизняних літописах, а також у творчості давньоруських книжників. З діяльністю давньоруських книжників безпосередньо пов'язане зародження і розвиток філософської думки Київської Русі. На цьому тлі визначилися постаті видатних давньоруських книжників: Іларіона Київського, Нестора, В. Мономаха, К. Смолятича, К. Туровського та ін.

ПИТАННЯ 2. Для романтичного світогляду зробили значний внесок діячі української культури М. Костомаров (1817-1885), П. Куліш (1819-1897), Т. Шевченко (1814-1861) та ін., які склали основу Кирило-Мефодіївського товариства, заснованого в січні 1846 р. Засновником цього товариства був історик, мислитель М Костомаров, який зібрав навколо себе гурток молодих

ентузіастів, романтиків. Члени товариства створили програми своєї діяльності, виробили «Статут».

ПИТАННЯ 3. Засновником класичної української філософії прийнято вважати видатного мислителя та мандрівного філософа Г. Сковороду (1722-1794). У його філософських пошуках особливого статусу набувають символи, де мікрокосмом виступає сама людина, макрокосмом є Всесвіт, а з'єднувальним символом виступає світ Біблії. В найбільш закінченому вигляді концепція «трьох світів» викладена в діалозі «Потоп зміїний».

Питання для самостійної роботи:

1. Хто такі книжники? Як позначився їх вплив на становлення української філософської думки?
2. В чому полягає ідея «сродної праці» у філософії Г. Сковороди?
3. Який вплив здійснило Кирило-Мефодіївське товариство на розвиток вітчизняної філософії?
4. Сформулюйте філософську позицію Т. Шевченка щодо внутрішнього життя людини.
5. Дати оцінку творчості Д. Донцова, як представника української національної ідеї.

ТЕМА 10. Філософське вчення про буття (онтологія)

Мета: сформувати знання здобувачів про фундаментальність проблеми буття та особливості людських вимірів проблеми буття, ознайомити здобувачів з послідовністю категоріальних визначень буття в історії європейської філософії, проаналізувати переваги та недоліки конкретно-наукового та філософського буття

Зміст заняття:

1. Метафізика та онтологія: визначення, етимологія, походження
2. Онтологічні категорії та поняття
3. Простір та час як форми існування матерії

Ключові поняття: філософія, буття, онтологія, культура, субстанція, матерія, рух, простір, істина, час, пізнання

Література:

1. Губерський Л. Філософія. К.: Фоліо, 2018. 621 с.
2. Петінова О. Б. Філософія: навчальний посібник / О. Б. Петінова. Одеса, 2019. 304 с.
3. Постсекулярність: богословські та філософські інтенції сучасної релігійності. Чернівці: Черн. нац. ун-т, 2019. 424 с.
4. Феноменологічна філософія. Частина перша: Навчальний посібник. І.Починок. Чернівці: Чернівецький національний ун-т, 2018. 376 с.
5. Філософія освіти і науки : навч. посібн. / І.С. Алексейчук та ін. 2-ге вид. переробл. та доповн. Слов'янськ: Вид-во Б. Маторіна, 2019. 365 с.

Основний зміст

ПИТАННЯ 1. Поняття буття є вихідним для філософії, воно має найширший, граничний ступінь узагальнення і тому постає, як наріжний світоглядний орієнтир. Філософія, на відміну від буденної свідомості, порушує проблему буття свідомо, намагається з'ясувати смисл, який людська культура вкладає в це поняття.

ПИТАННЯ 2. Основні категорії онтології: субстанція, простір і час, причинність. У наш час поняття буття доволі глибоко розроблене, гнучке, внутрішньо диференційоване. Воно дає нам вагомні орієнтири для пізнання та практичної діяльності. Водночас стає зрозумілою і причина складності цього поняття. Буття є наш універсальний масштаб для пізнання та діяльності, а наші пізнання та діяльність постають реальними мірами використання цього масштабу.

ПИТАННЯ 3. Простір і час є фундаментальними формами існування матерії, що визначають структуру й закономірності розвитку світу. Простір – це форма існування матерії, що відображає розміщення об'єктів та їх взаємозв'язок. Він дозволяє розрізняти предмети, визначати їхні положення та відстані між ними. Простір існує об'єктивно, незалежно від свідомості

людини, і є умовою руху та взаємодії матеріальних об'єктів. Час – це форма існування матерії, що відображає зміну, рух і розвиток об'єктів. Час дозволяє розрізняти послідовність подій і їхню тривалість. Як і простір, час існує незалежно від сприйняття людини, але він завжди пов'язаний із рухом матерії: без змін і руху час не виявляється. Простір і час взаємопов'язані: вони утворюють єдину основу для всіх процесів у матеріальному світі.

Питання для самостійної роботи:

1. Порівняйте визначення буття класичній та некласичній філософії.
2. Чи можна ототожнювати слова «бути» та «існувати»? Поясніть свою точку зору.
3. Які модуси буття визначає М. Гайдеггер?
4. Поясніть наступний вислів Д. Дідро: «Щоб уявити собі рух, треба поза існуючою матерією уявити силу, яка на неї діє».
5. Розкрийте ієрархію рівнів організації матерії.
6. Поясніть взаємозв'язок, матерії, руху, простору та часу.

ТЕМА 11. Філософська епістемологія та гносеологія

Мета: сформувані знання здобувачів про процес пізнання і його види та рівні, ознайомити з існуючими у філософії тлумаченнями істини, пояснити процесуальний характер пізнання

Зміст заняття:

1. Гносеологія та епістемологія як філософські науки про пізнання
2. Проблеми методу пізнання: раціоналізм, емпіризм та сенсуалізм
3. Знання як предмет епістемології
4. Проблема істини в гносеології

***Ключові поняття:** пізнання, гносеологія, свідомість, раціоналізм, скептицизм, емпіризм, раціоналізм, сенсуалізм*

Література:

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2018. 432 с.

2. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с.

3. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.

4. Філософія [Електронний ресурс]: навч. посібник . Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин, М. Рачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.

5. Філософія науки: підручник. І. С. Добронравова та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2018. 255 с.

Основний зміст

ПИТАННЯ 1. Гносеологія і епістемологія досліджують процеси пізнання людиною світу. Гносеологія розглядає загальні закони пізнання, його можливості та межі, співвідношення суб'єкта та об'єкта. Епістемологія акцентує увагу на науковому знанні, його структурі, критеріях достовірності та методах обґрунтування. Обидві дисципліни допомагають усвідомити, як формується знання і як воно впливає на практику людини.

ПИТАННЯ 2. Метод пізнання визначає спосіб, яким людина здобуває знання. Раціоналізм стверджує, що основою пізнання є розум і логічне мислення (Р. Декарт). Емпіризм підкреслює досвід і спостереження як джерело знання (Ф. Бекон, Дж. Локк). Сенсуалізм вважає, що знання походить із чуттєвого досвіду та сприйняття. Ці методи часто взаємодіють у розвитку науки та філософії.

ПИТАННЯ 3. Епістемологія досліджує структуру знання: факти, теорії, закони, гіпотези. Вона аналізує, яким чином знання перевіряється, обґрунтовується та інтегрується у наукову картину світу. Знання розглядається як результат взаємодії суб'єкта та об'єкта пізнання, що має практичне та теоретичне значення.

ПИТАННЯ 4. Істина є центральною категорією гносеології. Класична концепція стверджує відповідність знання дійсності, тоді як сучасні теорії підкреслюють динамічність істини та її відносний характер. Гносеологія аналізує критерії істини, співвідношення істини і помилки, а також роль практики у підтвердженні знання.

Питання для самостійної роботи:

1. Співставлення між собою життєво-досвідного, наукового та художньо-мистецького пізнання, з'ясування їхніх переваг і недоліків.
2. Яку роль відіграє досвід в процесі пізнання?
3. Пояснення відмінностей між поняттями істина і правда.
4. З'ясування ключових понять: гносеологія, епістемологія, агностицизм, догматизм, істина, скептицизм.

ТЕМА 12. Філософська антропологія

Мета: ознайомити здобувачів зі змістом основних концепцій походження людини та їхніми сучасними оцінками, розкрити сутнісні сили людини та основні складові людського способу буття

Зміст заняття:

1. Проблема людини в історико-філософському дискурсі
2. Школи і напрями філософської антропології
3. Сутність і природа людини
4. Етико-філософські аспекти буття людини
5. Філософське розуміння свободи людини

Ключові поняття: *філософська антропологія, свідомість, раціоналізм, розум, сенс буття, свобода, рефлексія, суспільство, відповідальність, воля, свобода, справедливість, солідарність, толерантність*

Література:

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2018. 432 с.

2. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с.

3. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.

4. Філософія [Електронний ресурс]: навч. посібник . Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин, М. Рачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.

5. Філософія науки: підручник. І. С. Добронравова та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2018. 255 с.

Основний зміст

ПИТАННЯ 1. Людина завжди була центральною темою філософії. Проблема людини охоплює питання її походження, сутності, місця у світі, призначення та сенсу життя. У різні історичні епохи філософи розглядали людину як мікрокосм, суб'єкта пізнання, носія моральних цінностей або соціальну істоту.

ПИТАННЯ 2. Філософська антропологія включає різні школи та підходи: Класична антропологія – акцент на природі людини, її розумі та етичних якостях; екзистенційна антропологія – проблема свободи, вибору, відповідальності; Матеріалістична та біопсихологічна антропологія – людина як біологічна істота, соціум та культура; Сучасна інтегративна антропологія – поєднує психологічні, соціокультурні та духовні аспекти

ПИТАННЯ 3. Людина розглядається як комплексна істота: біологічна, психічна, соціальна та духовна. Філософія досліджує її унікальність, потенціал, моральні та інтелектуальні здібності, а також питання життя і смерті, безсмертя та призначення в світі.

ПИТАННЯ 4. Філософія підкреслює моральну та духовну відповідальність людини. Етика досліджує цінності, свободу вибору,

формування добродісної особистості. Людина постає як носій моральних норм і здатна до саморефлексії, самовиховання та розвитку духовних якостей.

ПИТАННЯ 5. Свобода – ключова категорія антропології. Вона включає свободу волі, вибору життєвого шляху, самореалізації та відповідальність за власні дії. Розуміння свободи пов'язане з моральними, соціальними та культурними аспектами існування людини.

Питання для самостійної роботи:

1. Які перспективи відкриває людині усвідомлення нею проблематичності людського буття?

2. Зв'язок між концепціями походження людини та їх сучасними оцінками.

3. Поєднання між собою сутнісних сил людини та побудова ієрархії складових способу буття.

4. Самостійне окреслення здобувачами вищої освіти основних проявів свободи для пояснення складних ситуацій людського життя.

5. Що в дослівному перекладі означає термін «антропологія», ким він був вперше застосований і в якому значенні?

6. Дайте визначення об'єкта і предмета філософської антропології.

7. Яке місце займає філософська антропологія в системі інших наук про людину?

ТЕМА 13. Філософія релігії

Мета: сформувані у здобувачів вищої школи чітке наукове уявлення про феномен релігії, закономірності її виникнення, еволюції; з'ясувати зміст релігії як соціального явища, основних функцій її у суспільстві, усвідомити сутність релігійної картини світу, визначити її адекватність сучасним науковим уявленням про навколишній світ, показати внутрішню суперечливість релігійних соціальних доктрин

Зміст заняття:

1. Предмет і завдання філософії релігії

2. Основні філософські концепції релігії

3. Філософські підходи до пояснення походження релігії

Ключові поняття: *релігієзнавство, буддизм, християнство, іслам, вільнодумство, сунізм, шиїзм, православ'я, католицизм, протестантизм*

Література:

1. Губерський Л. Філософія. К.: Фоліо, 2018. 621 с.
2. Петінова О. Б. Філософія: навчальний посібник / О. Б. Петінова. Одеса, 2019. 304 с.
3. Постсекулярність: богословські та філософські інтенції сучасної релігійності. Чернівці: Черн. нац. ун-т, 2019. 424 с.
4. Релігійна освіта в сучасній Україні: стан, тенденції та виклики // Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. член-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018. С. 197-203.
5. Соціальна значущість філософсько-релігієзнавчої та культурологічної освіти в Україні в умовах суспільних та ціннісних змін. Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. члена-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький національний ун-т імені Юрія Федьковича, 2018. с. 187-196.

Основний зміст

ПИТАННЯ 1. Історико-філософські передумови релігієзнавства. Виокремлення релігієзнавства в самостійну галузь гуманітарного знання; його наукове підґрунтя. Академічне (світське) і богословське релігієзнавство, їх відмінність. Об'єкт і предмет релігієзнавства. Основні галузі релігієзнавства (структура): історичне релігієзнавство та теоретичне, філософія релігії, соціологія релігії і психологія релігії. Принципи релігієзнавства: історизм, наукова об'єктивність, позаконфесійність, толерантність, загальнолюдськість. Понятійна (категоріальна) та термінологічна система релігієзнавства. Функції релігієзнавства: гносеологічна, світоглядна, компенсаторна.

ПИТАННЯ 2. Основні типи наукових та богословських теорій походження релігії. Перші спроби наукового пояснення походження релігії.

Наукові теорії походження релігії. Міфологічна теорія походження релігії (Ф.Мюллер). Анімістична теорія (Е. Тейлор, Г. Спенсер, Г. Купов). Аніматизм теорія, яку розробляли видатні етнографи В. Богораз, Л.Штернберг. Концепція преанімізму (Р. Маретт, Л.Леві-Брюль). Преанімізм французького соціолога Е. Дюркгейма. Магічна теорія Д. Фрезера. Психологічна теорія З. Фрейда. Прамонотеїстична концепція (П. Шмідт, Е.Ленг).

ПИТАННЯ 3. Історичні типи релігії (політеїзм, монотеїзм, теїзм) і форми релігії (родоплемені, етнічні, світові). Класифікація релігій за критеріями: статистичний, час виникнення, рівень організації, державний або правовий статус, форми поширення, географічний, етносоціальний. Загальні закономірності еволюції релігії. Ранні форми релігійних вірувань та їх елементи: тотемізм, магія, фетишизм, анімізм, промисловий культ, культ предків, шаманізм, культ вождів, культ племінного бога, аграрні культури та ін. Буддизм: вчення про чотири благородні істини, та вчення про особистість. Іслам. Коран і кораністика. Християнство: витоки, еволюція і сучасний стан. Характеристика основних напрямів християнства.

Питання для самостійної роботи:

1. Чим є релігієзнавство у системі культури.
2. Об'єкт і предмет релігієзнавства.
3. Які функції виконує релігієзнавство.
4. Витоки та розколи християнства.
5. Біблія як священна книга і як культурно-історичний феномен.
6. Мусульманське віровчення, культ, обряди, свята.
7. Основні напрями в ісламі. Сунізм, шиїзм, харіджизм.

ТЕМА 14. Релігія як сфера духовної культури

Мета: ознайомити студентів із сутністю релігії як складової духовної культури, показати її роль у формуванні світогляду, моральних цінностей та соціальної поведінки людини. Розвивати аналітичне мислення, уміння

проводити порівняльний аналіз різних релігійних систем та оцінювати їх вплив на культуру і суспільство.

Зміст заняття:

1. Релігія як феномен духовної культури
2. Сутність та функції релігії в суспільстві
3. Основні підходи до вивчення релігії
4. Атеїстичні інтерпретації релігії
5. Світові релігії та їх культурне значення

***Ключові поняття:** релігія, духовна культура, релігійна свідомість, культ, монотеїзм, політеїзм, світогляд, моральні цінності, міжконфесійний діалог, свобода совісті*

Література:

1. Пазенок В.С., Лях В.В., Соболев О.М., Самчук Р.В., Ковадло Г.П., Любимий Я.В., Шевченко С.Л., Федорченко В.К., Фоменко Н.А., Кручек О.А. Ціннісні орієнтації сучасного інформаційного суспільства // В.С. Пазенок, В.В. Лях, О.М. Соболев та ін. К., 2013. 406 с.
2. Поліщук Н. Філософія прагматизму // Н. Поліщук. К.: Українська Центр духовної культури, 2012. 400 с.
3. Сковорода Григорій Повне зібрання творів у 2-х т. Т.2. Проза. Поезія. Переклади. Листи. Різне. / Пер. російською мовою Р.Кисельова, за участі М.Кашуби та Я. Стратій. під ред. С.Йосипенка. К.: Богуславкнига, 2012. 488 с.
4. Філософські ідеї в культурі Київської Русі. Збірник наукових праць. 2014. Вип.6. 117 с
5. Теоретичні проблеми сучасної етики: Навчальний посібник / [А.М. Єрмоленко, Г.Д. Ємельяненко, М.М. Кисельов, П.А.Кравченко, Я.В.Любимий, В.А. Малахов, К.Ю. Райда, С.Л.Шевченко]. Полтава: ПНПУ імені В.Г.Короленка, 2012. 232 с.

Основний зміст

ПИТАННЯ 1. Філософія релігії – це наукова дисципліна, яка досліджує сутність релігії, її закономірності, вплив на людину та суспільство. Вона

аналізує релігійні феномени з точки зору філософської рефлексії, співвідносячи їх із моральними, етичними та культурними аспектами життя.

ПИТАННЯ 2. Онтологічний підхід розглядає релігію як спосіб пізнання буття, пошуку сенсу існування та трансцендентних принципів. Космологічний вимір акцентує на природі світу, гармонії, причинності та місці людини у всесвіті через релігійні уявлення.

ПИТАННЯ 3. Сутність релігії визначається через віру, ритуали, культові практики та моральні настанови. Основні функції: світоглядна, етична, соціальна, культурна. Підходи до вивчення включають історико-культурний, соціологічний, психологічний та філософський.

ПИТАННЯ 4. Атеїстичні концепції трактують релігію як продукт соціальних, психологічних або культурних процесів, пояснюють її виникнення через потребу людини в поясненні незрозумілих явищ та підтримці морального порядку.

ПИТАННЯ 5. Основні релігійні системи: буддизм, індуїзм, християнство, іслам, юдаїзм. Кожна з них має власні віровчення, ритуали, священні тексти та соціальну роль. Вивчення світових релігій дозволяє зрозуміти різноманітність духовної культури та вплив релігії на історію й сучасність.

Питання для самостійної роботи:

1. Що таке філософія релігії та які її основні завдання?
2. Які онтологічні та космологічні аспекти розглядає філософія релігії?
3. Які функції виконує релігія в суспільстві та культурі?
4. Чим відрізняються атеїстичні визначення релігії від традиційних релігійних концепцій?
5. Назвіть основні світові релігії та їхні ключові характеристики.
6. Яким чином релігія впливає на формування світогляду людини?
7. Поясніть роль релігії у збереженні та передачі культурної спадщини.
8. Розкрийте взаємозв'язок релігії з філософією, мораллю та мистецтвом

ТЕМА 15. Наука в культурі сучасної цивілізації

Мета: ознайомити студентів із закономірностями розвитку науки, її роллю у культурі сучасного суспільства та основними концепціями філософії науки. Розвивати вміння аналізувати наукові теорії, порівнювати різні підходи до розвитку науки та формувати власну позицію щодо її значення для цивілізації

Зміст заняття:

1. Основні історичні етапи розвитку науки
2. Закономірності розвитку науки
3. Позитивізм та неопозитивістська філософія науки Віденського гуртка
4. Закономірності і моделі розвитку науки: Поппер, Лакатоша, Флека, Куна, Файерабенда, Тулміна

Ключові поняття: наука, наукове знання, наукова революція, позитивізм, неопозитивізм, філософія науки, наукова методологія, наукова парадигма, критерії істини, науковий прогрес, історія науки

Література:

1. Пазенок В.С., Лях В.В., Соболь О.М., Самчук Р.В., Ковадло Г.П., Любивий Я.В., Шевченко С.Л., Федорченко В.К., Фоменко Н.А., Кручек О.А. Ціннісні орієнтації сучасного інформаційного суспільства // В.С. Пазенок, В.В. Лях, О.М. Соболь та ін. К., 2013. 406 с.
2. Поліщук Н. Філософія прагматизму // Н. Поліщук. К.: Українська Центр духовної культури, 2012. 400 с.
3. Сковорода Григорій Повне зібрання творів у 2-х т. Т.2. Проза. Поезія. Переклади. Листи. Різне. / Пер. російською мовою Р.Кисельова, за участі М.Кашуби та Я. Стратій. під ред. С.Йосипенка. К.: Богуславкнига, 2012. 488 с.
4. Філософські ідеї в культурі Київської Русі. Збірник наукових праць. 2014. Вип.6. 117 с.
5. Теоретичні проблеми сучасної етики: Навчальний посібник / [А.М. Єрмоленко, Г.Д. Ємельяненко, М.М. Кисельов, П.А.Кравченко, Я.В.Любивий, В.А. Малахов, К.Ю. Райда, С.Л.Шевченко]. Полтава: ПНПУ імені В.Г.Короленка, 2012. 232 с.

Основний зміст

ПИТАННЯ 1. Стародавній світ: зародження систематичного пізнання природи; натурфілософія, математика, астрономія, медицина. Середньовіччя: філософсько-теологічне тлумачення природи; поєднання досвіду та віровчення; схоластика. Новий час: наукова революція (Коперник, Галілей, Ньютон); формування механістичної картини світу; експериментальна методологія. Сучасність: розвиток точних і природничих наук, техніки, інформатики; міждисциплінарні підходи; глобальна науково-технічна революція.

ПИТАННЯ 2. Постійне накопичення знань і їхня систематизація. Взаємодія науки, техніки та культури. Періодичні наукові революції та зміна парадигм. Вплив соціальних, економічних та політичних факторів на формування наукових шкіл. Еволюційний і кризовий характер наукового розвитку.

ПИТАННЯ 3. Позитивізм (Огюст Конт): наголос на емпіричному досвіді та відмові від метафізики; наука як метод пізнання реального світу. Неопозитивізм Віденського гуртка: логічний позитивізм, аналіз наукових тверджень через логіку та верифікацію; вимога ясності, точності та системності у наукових дискусіях. Філософи Віденського гуртка: Моріц Шлік, Рудольф Карнап, Отто Нейрат – розвиток логічного аналізу науки та критика метафізичних тверджень.

ПИТАННЯ 4. Карл Поппер: принцип фальсифікації – наукові теорії мають бути піддані перевірці та спростуванню; критичний раціоналізм. Імре Лакатош: наукові дослідницькі програми; ядро та захисні гіпотези, еволюція науки через розвиток програм. Ладіслав Флек: соціальна природа наукового знання; роль колективу в розвитку науки; «стан думки» і «поточний стиль мислення». Томас Кун: парадигми та наукові революції; нормальна наука і кризові періоди, зміна світогляду. Пол Файєрабенд: анархістська методологія науки; «anything goes» – плюралізм методів і підходів. Стюарт Тулмін: логіка

аргументації у науковому пізнанні; аналіз структури наукових аргументів, обґрунтування доказів.

Питання для самостійної роботи:

1. Назвіть основні історичні етапи розвитку науки та їхні характерні особливості.
2. Що таке позитивізм і як він вплинув на наукову методологію?
3. Які ідеї Віденського гуртка визначають сучасне розуміння науки?
4. Поясніть концепції Поппера, Лакатоша, Куна, Файерабенда та їхній внесок у філософію науки.
5. Які соціальні та культурні фактори впливають на розвиток науки в сучасному світі?

ТЕМА 16. Філософія науки

Мета: полягає в розширенні розуміння студентів щодо філософських аспектів наукового пізнання, стимулюванні їхнього критичного мислення та аналітичних навичок, і розвитку їхнього інтересу до філософії науки

Зміст заняття:

1. Зміст наукових теорій
2. Класифікація наук

Ключові поняття: наукова теорія, аксіоми, гіпотеза, закон, модель, прогнози, пояснення, науковий метод, класифікація наук, природничі науки, соціальні науки, гуманітарні науки, фундаментальні науки, прикладні науки, міждисциплінарні науки, емпіричні методи, теоретичні методи, експеримент, інтеграція наук

Література:

1. Пазенок В.С., Лях В.В., Соболев О.М., Самчук Р.В., Ковадло Г.П., Любивий Я.В., Шевченко С.Л., Федорченко В.К., Фоменко Н.А., Кручек О.А. Ціннісні орієнтації сучасного інформаційного суспільства // В.С. Пазенок, В.В. Лях, О.М. Соболев та ін. К., 2013. 406 с.

2. Поліщук Н. Філософія прагматизму // Н. Поліщук. К.: Українська Центр духовної культури, 2012. 400 с.

3. Сковорода Григорій Повне зібрання творів у 2-х т. Т.2. Проза. Поезія. Переклади. Листи. Різне. / Пер. російською мовою Р.Кисельова, за участі М.Кашуби та Я. Стратій. під ред. С.Йосипенка. К.: Богуславкнига, 2012. 488 с.

4. Філософські ідеї в культурі Київської Русі. Збірник наукових праць. 2014. Вип.6. 117 с.

5. Теоретичні проблеми сучасної етики: Навчальний посібник / [А.М. Єрмоленко, Г.Д. Ємельяненко, М.М. Кисельов, П.А.Кравченко, Я.В.Любивий, В.А. Малахов, К.Ю. Райда, С.Л.Шевченко]. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2012. 232 с.

Основний зміст

ПИТАННЯ 1. Поняття наукової теорії: система узагальнених знань про закономірності явищ, яка пояснює факти та дозволяє робити прогнози. Структура наукової теорії: аксіоми, гіпотези, закони, моделі, припущення. Функції наукової теорії: пояснювальна, прогностична, організаційна, інтегруюча. Типи наукових теорій: класичні, сучасні, міждисциплінарні. Динаміка розвитку теорій: від накопичення фактів до формування концепцій та зміни парадигм (за Поппером, Куном). Роль теорії в науковому пізнанні: забезпечує системність знання, узгодженість з емпіричними даними, методологічну основу для досліджень.

ПИТАННЯ 2. За предметом вивчення: природничі, соціальні, гуманітарні, прикладні. За методом пізнання: емпіричні, теоретичні, експериментальні, математичні. За рівнем узагальнення: фундаментальні (базові), прикладні, міждисциплінарні. Історичний розвиток класифікації: від Арістотеля до сучасних систем, що враховують взаємодію наук. Особливості сучасної класифікації: інтеграція наук, формування нових напрямів (біоінформатика, когнітивні науки, екологічна наука).

Питання для самостійної роботи:

1. Дайте визначення наукової теорії та поясніть її роль у науковому пізнанні.
2. Назвіть основні структурні елементи наукової теорії та поясніть їх функції.
3. Які основні функції виконує наукова теорія? Наведіть приклади.
4. Розкрийте відмінності між класичними та сучасними науковими теоріями.
5. Поясніть, що таке парадигма в науковій теорії та які зміни відбуваються під час наукових революцій.
6. Наведіть класифікацію наук за предметом, методом та рівнем узагальнення.
7. Поясніть, що таке міждисциплінарні науки і наведіть приклади сучасних напрямів.
8. Обговоріть роль інтеграції наук у розвитку сучасної цивілізації.
9. Як наукові теорії забезпечують прогнозування та пояснення явищ?
10. Проаналізуйте вплив емпіричних і теоретичних методів на формування наукового знання.

ГЛОСАРІЙ

А

Абсолют – вічна, незмінна, нескінченна духовна першооснова світу

Абстрактне – неповне, однобічне знання, ступінь пізнання об'єкта

Абстракція – виділення в мисленні окремих властивостей або відношень предмета як самостійних і відносно цілісних

Авторитарний – той, що ґрунтується на незаперечному підкоренні влади; той, що прагне утвердити свою владу, авторитет, вплив

Агностицизм – у теорії пізнання позиція, згідно з якою частково або повністю заперечується можливість раціонального пізнання

Адекватний – відповідний, тотожний

Акциденція – випадкова, тимчасова, неістотна властивість предмета

Альтернатива – необхідність вибору між двома чи кількома можливостями, що виключають одна одну, при вирішенні якогось питання

Аморалізм – моральний принцип, за яким виправдовується зневажливе ставлення до моральних вартостей та норм співжиття

Аналіз – процес розчленування цілого на його складові частини, елементи

Аналогія – форма умовиводу, коли на підставі схожості предметів за одними ознаками робиться висновок про їхню подібність за іншими ознаками

Анархізм – суспільно-політичне вчення, що заперечує будь-яку державну владу; невизнання авторитету, дисципліни, порядку

Анахронізм – помилкове віднесення подій чи явищ однієї епохи до іншої; застаріле, таке, що не відповідає умовам сучасності, явище, поняття, думка

Анімізм – віра в існування духів і душ; одухотворення явищ і сил природи

Анотація – короткий виклад змісту книги, статті тощо, часто з критичною їх оцінкою

Антагонізм – непримиренні протиріччя, що супроводжуються найгострішою боротьбою

Антиномія – поєднання двох взаємовиключних суджень, кожне з яких відзначається логічною доказовістю

Античний – давньогрецький або давньоримський (культура, мистецтво, суспільний лад тощо)

Антологія – збірник вибраних творів різних авторів якогось одного жанру

Антропогенез – процес виділення людини з природного стану під впливом суспільного життя, діяльності й пізнання

Антропологія – наука, що вивчає походження людини й еволюцію фізичної організації людини та її рас

Антропоморфізм – наділення тварин, рослин і явищ неживої природи людськими властивостями; властиве багатьом релігіям уявлення про божество в людській подобі

Апокрифи – книги релігійного змісту, що не збігались з офіційним віровченням, оголошувалися церквою неправдивими, заборонялися і зберігалися таємно

Апологетика – розділ християнської теології, завданням якого є обґрунтування і захист християнського віровчення

Апорія – в логіці суперечність у міркуваннях, що з погляду логічних законів здається нездоланною; парадокс

Апостеріорі – в теорії пізнання знання, що набувається через досвід

Апріорі – в теорії пізнання знання, що наявні в свідомості й передують досвіду

Аргумент – підстава, доказ, що наводяться для обґрунтування істинності думки

Аскетизм – моральний принцип, за яким людина шляхом самозречення й відмови від земних благ прагне досягти релігійного чи морального ідеалу

Атман – у давньоіндійській філософії світова душа як основа всіх речей

Атрибут – необхідна, істотна, невід’ємна властивість предмета чи явища, напр., рух – А. матерії

Афоризм – думка, висловлена коротко, стисло, влучно, що стала самостійним виразом

Б

Банальний – буденний, давно відомий, заяложений

Біогенез – одна з теорій виникнення життя на Землі, згідно з якою зародки живих істот були занесені на Землю з інших небесних тіл (теорія панспермії)

Біосфера – єдність земної кори, гідросфери та атмосфери, населених живими організмами

Біхевіоризм – напрям у психології, який визнає своїм предметом не свідомість людей, а їх поведінку як реакцію на зовнішні подразнення

Богослов'я – теорія релігії, система знань, спрямована на теоретичне обґрунтування, тлумачення та виправдання релігійних вчень та догматів

Брахман – в індійській філософії – безособовий божественний абсолют, який лежить в основі всіх речей; жрець, представник вищої касты в Індії

Буддизм – одна з трьох світових релігій, виникла у середині першого тисячоліття до н. е. в Індії; пов'язаний з ученням Будди про рівність всіх людей у стражданні

Буття – категорія філософії, в якій відображено спільну всім речам властивість бути; існування, що передує всім можливим його формам

В

Веди – найдавніші пам'ятки індійської літератури, священні тексти брахманізму

Верифікація – спосіб встановлення істини шляхом відповідності чи невідповідності відчуттям

Видимість – у філософії неадекватне, спотворене відображення предметів і процесів через їх недостатнє вираження

Відносна істина – неповні, неточні, приблизні знання про об'єкт

Відродження – соціальний та духовний рух у Європі XIV – XVI ст., спрямований на відродження античної культури, проти культури середньовіччя

Відчуження – перетворення сутнісних ознак і якостей речі, предмету культури, людини, соціальної інституції в самостійне і протилежне їм утворення

Відчуття – психічний процес, результатом якого є відображення окремих властивостей предметів і явищ безпосередньо за допомогою органів чуття

Волонтаризм – напрям філософії, що визнає волю першоосною і творцем всього існуючого; здійснення влади й управління суб'єктивно-вольовими методами

Воля – здатність людини підкорювати свої бажання, пристрасті й діяльність свідомо визначеній меті

Всесвіт – весь навколишній світ, нескінченний у просторі і часі, різноманітний у формах і проявах

Вульгарний матеріалізм – різновид матеріалізму, що ототожнює психічні процеси з фізіологічними, а свідомість тлумачить як різновид матерії

Г

Галактика – космічна система, що включає в себе понад 100 млрд. Зірок, а також газо-пилові туманності, пов'язані між собою силою всесвітнього тяжіння

Гармонія – впорядкованість та узгодженість зв'язків між складовими елементами і частинами і цілим

Гедонізм – філософсько-етичне вчення, згідно з яким найвищим благом і метою життя людини є насолода

Генезис – поняття, що відображає виникнення, походження і закономірний розвиток явищ

Географічне середовище – природні умови, що становлять основу існування і розвитку суспільства

Герменевтика – один із напрямів філософії, основним методом якого є витлумачення текстів

Гіпотеза – науково обґрунтоване припущення, висунуте для пояснення будь-яких явищ, вимагає перевірки досвідом або підтвердження фактами для того, щоб стати достовірною науковою теорією

Глобальний – такий, що поширюється на всю земну кулю; всесвітній; всебічний, повний; загальний, універсальний

Гносеологія – теорія пізнання

Гомогенний – однорідний за складом

Гуманізм – система поглядів, згідно з якими вищою цінністю проголошується людина та її право на свободу, щастя й розвиток і прояв своїх здібностей; ідейний напрям культури епохи Відродження

Гуманістична етика – напрям у філософії моралі, що пов'язаний з визнанням моральної природи людини, моральної самоцінності кожного індивіда

Гуманітарний – такий, що стосується людського суспільства, людини, її культури

Гуманітарні науки – суспільні науки (філософія, історія, психологія, філологія, мистецтвознавство, право тощо), що досліджують проблеми розвитку людського суспільства

Д

Дао – одне з найважливіших понять китайської філософії, центральне поняття даосизму; означає невидимий усюдисущий закон природи, людського суспільства, поведінки і мислення окремого індивіда, невіддільний від матеріального світу і такий, що ним керує. Дао – закономірний шлях виникнення, розвитку і зникнення всіх речей і одночасно матеріальна просовав їх існування

Даосизм – один із напрямів давньокитайської філософії, що ґрунтується на визнанні Дао

Дедукція – логічний метод, за яким на основі загального істинного твердження виводиться нове істинне твердження, що стосується окремих предметів та їх сукупностей

Деїзм – релігійно-філософське вчення, згідно з яким Бог виступає першопричиною світу, але не втручається в розвиток природи і суспільства

Деміург – у давньогрецькій ідеалістичній філософії (Платон) – божество як творець світу; творча сила, творець

Дескрипція – у природних і формалізованих мовах словосполучення і конструкції, що являють собою додаткове означення власних і загальних імен

Детермінізм – визнання загальної об'єктивної закономірності зумовленості всіх явищ природи і суспільства

Дефініція – логічне визначення змісту певного поняття

Джайнізм – релігія, в основі якої лежить культ боголюдини; поширена у Шрі Ланка та Індії

Дискретний – роздільний, перервний, протиставляється неперервному

Дискурс – аналіз, здійснений опосередковано, шляхом логічних міркувань, роздумів

Діалектика – наука про загальні закони розвитку природи, суспільства і мислення, внутрішнім джерелом яких є єдність і боротьба протилежностей; складність і багатоманітність форм, суперечливість розвитку

Діалектичний метод – філософський метод, який полягає у визнанні загального зв'язку і розвитку явищ, джерелом яких є суперечності

Дійсність – все те, що має реальне, наявне буття

Догма – положення, що приймається на віру як незаперечна, вічна істина для всіх часів та історичних епох

Догмат – в теології положення релігійного віровчення, що затверджені вищою церковною інстанцією і визнаються як вищі, абсолютні й незаперечні істини

Догматизм – мислення застиглими, незмінними формулами, що спирається на догми

Доктрина – наукова або філософська теорія, політична система; керівний теоретичний чи політичний принцип

Доцільність – характеристика способу діяльності, що здійснюється у відповідності з визначеною метою (ціллю)

Дуалізм – принцип світоглядно-філософського пояснення сутності світу, що визнає два незалежних начала в його основі – дух і матерію, ідеальне і матеріальне

Дух – не тілесне начало; здатність людини або групи людей до діяльності на основі свідомості та волі

Душа – синонім поняття психіка; сукупність психічних і моральних якостей людини

Е

Евдемонізм – поняття, що ним визначається моральний принцип, за яким людина прагне до щастя

Еволюціонізм – учення, згідно з яким природа розвивається без різних якісних змін, поступово й неперервно

Еволюція – одна з форм руху, розвитку у природі й суспільстві – безперервна, поступова кількісна зміна, на відміну від революції – докорінної зміни, переходу одного з якісного стану в інший

Евристика – наука про творче мислення людини, психічні процеси розв'язання яких-небудь завдань

Езотеричний – той, що містить глибинний, внутрішній, таємний, прихований смисл

Ейдос – у давньогрецькій філософії вид, образ і прообраз речі; ідея

Екзистенціалізм – філософський напрям, за яким реальним є лише існування людини та її переживання, внутрішнє буття

Екзистенція – основна категорія екзистенціалізму, яка означає внутрішнє буття людини, як ірраціональне, неповторне, непізнаване

Екзогенний – зумовлений зовнішніми причинами

Екзотеричний – загальнодоступний, призначений для публічного викладу

Еклектика – механічне поєднання різнорідних, часто протилежних принципів, поглядів, теорій, стилів; еклектик довільно вибирає з різних систем ті несумісні положення, які йому хотілося б зберегти або обґрунтувати

Експеримент – науковий дослід, спостереження за досліджуваним явищем у штучно встановлених умовах

Елімінація – у процесі логічної операції – виключення, усунення певних даних, ознак, властивостей

Еманація – у філософії та теології поняття, що позначає витікання, випромінювання всієї різноманітності світу з єдиного, вищого начала (Бога)

Емпіризм – напрям у теорії пізнання, що надає перевагу чуттєвому досвіду перед теоретичними дослідженнями та узагальненнями

Ендогенний – внутрішнього походження, викликаний внутрішніми причинами

Енцикліка – письмове звернення папи римського до всіх католиків або до віруючих якоїсь однієї країни з релігійними або політичними настановами

Епікуреїзм – моральне вчення, що виходить із етичних ідей давньогрецького філософа Епікура, за яким найвищі моральні чесноти досягаються у стані блаженства

Епістемологія – те саме, що і теорія пізнання

Еристика – мистецтво вести спір, полеміку

Естетика – філософська наука про закономірності художнього освоєння дійсності, про природу мистецтва та його соціальну роль

Естетична свідомість – форма суспільної свідомості, через яку здійснюється художнє освоєння дійсності, відображаються і виражаються естетичні почуття, оцінки, смаки тощо

Есхатологія – релігійне вчення про кінцеву долю світу і людства

Етатизм – політика активного втручання держави в соціально-економічну та політичну сфери життя суспільства

Етика – наука про суть, походження і розвиток моралі; сукупність принципів і норм поведінки, узвичаєних у певному суспільному середовищі або професійній групі

Етимологія – розділ мовознавства, що вивчає походження слів

Етногенез – походження народу

Ефір – гадане середовище, яке нібито заповнювало проміжки між частинками і весь світовий простір; повітряний простір, у якому поширюються радіохвилі; органічна сполука – безбарвна летка рідина з характерним різким запахом

Є

Євангеліє – ранньохристиянські книги, що оповідають про земне життя засновника християнства Ісуса Христа; Євангелія від Марка, Луки та Іоанна – частина Біблії

Євгеніка – напрям у генетиці, завданням якого є покращення спадкових якостей майбутніх поколінь

Єзуїти – члени католицького чернечого ордену, які не гребували ніякими засобами для досягнення своєї мети;

Єпископ – вищий духовний сан у християнській церкві

Єресі – релігійні вчення, що заперечують догмати пануючої церкви

Ж

Життя – сутнісна ознака процесів органічного світу та людського існування, що пов'язана зі здатністю до цілеспрямованого відтворення й саморегуляції

З

Закон – філософська категорія для позначення істотного, сталого, повторюваного, спільного для зв'язків між предметами і явищами

Звичаї – стереотипи поведінки, яких дотримуються групи людей, які зберігаються впродовж тривалих історичних періодів

Звичка – вироблений і закріплений у житті людини спосіб поведінки з вираженими внутрішніми спонукальними мотивами до дії

Зло – поняття етики, яким позначається морально-негативне в суспільних явищах, вчинках і мотивах діяльності людини

Зміст – внутрішній зв'язок елементів і процесів організованої певним чином системи матеріальних і духовних явищ

Знання – форма засвоєння результатів пізнання, для якої характерне визнання їх істинності

Зовнішнє – категорія, що відображає зовнішні ознаки об'єкта, які виявляються в безпосередньому спогляданні на емпіричному рівні пізнання

I

Ідеал – вища досконалість, взірець, мета, до яких у своїй діяльності прагне людина чи соціальна група

Ідеалізація – наділення когось або чогось властивостями, які відповідають ідеалові; логічна модель теоретичного об'єкта

Ідеалізм – філософський напрям, який на противагу матеріалізму вважає ідею, свідомість, дух первинними, а природу, буття, матерію їх похідними

Ідентифікація – уподібнення, встановлення тотожності об'єкта за певними ознаками

Ідентичність – подібність, рівнозначність, тотожність предметів, явищ і понять

Ідеологія – система поглядів та ідей, у яких усвідомлюються та оцінюються проблеми суспільного життя, а також цілі соціальної діяльності

Ідея – поняття, уявлення, що відбиває у свідомості людини дійсність і виражає водночас її ставлення до навколишнього світу

Ілюзія – омана, хибне, спотворене відображення дійсності й побудовані на цьому нездійсненні мрії та бажання

Імператив – наказ, веління, вимога

Імпліцитно – приховано, неявно

Інваріантність – незмінність величин, співвідношень, властивостей при зміні умов, що пов'язані з ними

Індивід – конкретний представник людського роду

Індивідуалізація – виділення однієї особи або особини за їхніми характерними властивостями

Індивідуалізм – ознака світогляду і життєва позиція, згідно з якими індивід протистоїть іншим людям і суспільству

Індивідуальний – особистий, властивий лише даному індивідууму; розрахований на одну особу; поширений на кожного зокрема; одноосібний

Індивідуальна психологія – напрям у психоаналізі, що прагне звільнити людину від детермінації соціальних та біологічних чинників

Індивідуум – окрема людина, особа

Індуїзм - сукупність релігійних вірувань, релігійно-соціальні організації в Індії, світоглядними засадами яких є стародавні індійські священні тексти

Індукція – логічна операція, форма умовиводу, в якому на основі знання про окреме робиться висновок про загальне

Інквізиція – судово-поліційна організація у католицькій церкві, заснована у XIII ст. для боротьби з єретиками, надзвичайно жорстока

Інстинкт – сукупність поведінкових актів організму, спрямованих на збереження життєвих функцій будь-якої істоти і виду в цілому; чуття, несвідоме спонукання до чого-небудь

Інструменталізм – філософське вчення, згідно з яким свідомість визнається одним зі знарядь пристосування організму до середовища

Інтеграція – об'єднання в ціле будь-яких окремих частин; процес зближення чого-небудь

Інтелект – розум, здатність до мислення, особливо до вищих його форм

Інтелігібельний – той, що осягається за допомогою розуму, мислення

Іntenція – іманентна суб'єктові спрямованість свідомості, волі, почуттів на об'єкти

Інтерес – спрямованість особистості на матеріальні та духовні цінності з метою їх створення та використання

Інтеріоризація – перетворення, згортання зовнішньої схеми дій у внутрішній, суб'єктивний план людини

Інтерпретація – тлумачення, пояснення, розкриття смислу чого-небудь
Інтерсуб'єктивність – поняття для позначення феноменів, загальнозначущих для багатьох суб'єктів

Інтроекція – спостереження за власними психічними явищами і станом

Інтуїтивізм – філософський принцип, згідно з яким інтуїція виступає як єдино вірогідний вид і спосіб пізнання

Інтуїція – здогад, проникливість, які ґрунтуються на попередньому досвіді; у філософії – безпосереднє осягнення істини без наукового досвіду й логічних умовиводів

Ірраціоналізм – філософське вчення, згідно з яким розумові як основному видові пізнання протиставляються інстинкт, віра, інтуїція

Ірреальне – нереальне, те, що існує в уяві, мисленні, а не в дійсності

Іслам – релігія, заснована, за арабськими переказами, пророком Мухаммедом у 7 ст.; вчення ісламу викладене у Корані

Істина – адекватне відтворення в пізнанні об'єктивної дійсності, відповідність пізнавальних образів об'єктові; твердження, що відповідає уявленню про належне

Історизм – принцип наукового пізнання, згідно з яким процеси дійсності розглядаються в їхньому закономірному історичному розвитку

Історичний матеріалізм – складова частина філософії марксизму, що вивчає загальні закони розвитку суспільства

Й

Йоги – послідовники давньоіндійського релігійно-філософського вчення про самопізнання, що досягається методами фізичного і морального тренування

К

Казуальний – випадковий, той, що не підлягає узагальненню Кальвінізм – протестантська релігійна течія, заснована Ж. Кальвіном

Канон – основне положення, правило, норма; догмат, церковне правило

Кантіанство – сукупність шкіл та напрямів, що склалися на основі філософії

I. Канта

Карма – у релігійно-філософських системах Індії – закон відплати, за яким характер наступного існування людини (перевтілення після смерті) визначається її моральною поведінкою

Картезіанство – вчення французького філософа і математика Р. Декарта

Каста – в Індії та у деяких країнах Сходу – замкнена суспільна група людей, об'єднаних певним родом занять, звичаями та законами;

Категоричний імператив – категорія філософії І. Канта, що позначає належну поведінку людини, відповідно до свободи волі й загальних вимог

Категорія – універсальна форма мислення, в якій відображено загальні закони, властивості й відношення природних і духовних явищ

Катехізис – короткий виклад основ християнського віровчення у формі запитань і відповідей

Католицизм – один з основних напрямів у християнстві, в якому верховна церковна влада над усіма католиками належить папі Римському

Каузальність – принцип пізнання і пояснення, згідно з яким усі явища і процеси розглядаються з позицій визнання причино-наслідкових зв'язків

Квієтизм – релігійно-етичне вчення, що полягає у проповіді містично-споглядального, пасивного ставлення до дійсності

Квінтесенція – найголовніше, найбільш суттєве

Класицизм – напрям у літературі та мистецтві 17 – першої третини 19 ст., пов'язаний зі зверненням до античних зразків і з системою суворих естетичних канонів

Клерикалізм – релігійно-політичний напрям, метою якого є активна участь церкви в суспільно-політичному житті держави

Компіляція – несамостійна літературна чи наукова робота, побудована на використанні опублікованих творів, праць різних авторів

Конвенціоналізм – філософська концепція, згідно з якою наукові теорії й поняття є наслідком угоди між ученими

Конвергенція – сходження, зближення

Конгеніальний – близький за духом, способом мислення, обдаруванням

Конкретний – реальний, точний, предметно визначений

Консерватизм – прихильність до всього старого, до віджилих традицій і порядків; ворожість до нового, передового в політичному житті, в науці, літературі тощо

Константа – постійна, незмінна величина

Конструктивізм – естетичний напрям, що в архітектурі, образотворчому мистецтві та дизайні стоїть на позиціях раціональної доцільності, економності, зручності

Контекст – уривок письмової або усної мови (тексту) із закінченою думкою із закінченою думкою, який точно визначає смисл окремого слова або фрази, що входять до нього

Контрреформація – церковно-політичний рух у Європі 16 – 17 ст., спрямований проти Реформації

Конфлікт – крайнє загострення суперечностей, що призводить до ускладнень або гострої боротьби

Конформізм – пристосуванство, пасивне сприйняття існуючого стану справ, панівних думок тощо

Конфуціанство – філософсько-етичне вчення давньокитайського мислителя Конфуція; одна з провідних релігій Китаю

Концепція – узагальнена система поглядів на предмети і явища і їх тлумачення, основна ідея будь-якої теорії

Кореляція – співвідношення; відповідність, взаємозв'язок, взаємозалежність

Космогонія – розділ астрономії, що вивчає походження і розвиток небесних тіл

Космологія – у натурфілософії філософське вчення про світ, його походження й будову

Космополітизм – ідеологія, що проповідує відмову від національного суверенітету, національних традицій і культури, заперечує патріотизм

Космос – Всесвіт, структурно організований і впорядкований світ як ціле

Краса – категорія естетики, якою позначаються цінності, що здатні задовольнити людські потреби у вищих духовних насолодах

Критерій – ознака, на підставі якої оцінюється яке-небудь явище, дія, ідея;
К. істини – мірило достовірності наших знань, їх відповідності об'єктивній дійсності

Культ – сукупність релігійних обрядів, служіння божеству; поклоніння перед ким-небудь або чим-небудь, надмірне возвеличення кого-небудь

Культура – сукупність матеріальних і духовних цінностей, основним змістом яких є вищі досягнення людини і суспільства та їх творче втілення в результатах діяльності

Л

Латентний – прихований; той, що зовні не виявляється

Легітимація – визнання, підтвердження законності повноважень

Лібералізм – ідейно-політичний рух, учення, що ґрунтується на засадах широких громадянських прав і свобод в економічній, політичній, духовній та інших сферах життя суспільства

Лікей – давньогрецька філософська школа, заснована Арістотелем 335 р. до н. е.

Логіка – наука про закони, форми, прийоми та засоби мислення, спрямовані на пізнання та досягнення істини; розумність, внутрішня закономірність, правильність, послідовність

Логічний атомізм – учення про тотожність структури мови і структури дійсності

Логічний позитивізм – напрям сучасної філософії, предметом якого є тлумачення завдань і проблем формальної логіки

Логос – термін давньогрецької філософії, що вживався у значеннях “слово”, “смысл”, “порядок”, “закон”, “розум” і розумівся як об’єктивна закономірність

Локаята – матеріалістична школа в давній та середньовічній індійській філософії, згідно з якою основу світу складають вогонь, повітря, земля і вода

Людина – вищий ступінь космічно-органічного життя, суб’єкт суспільно історичної діяльності та культури

Люмпен – декласовані елементи в суспільстві (волоцюги, жебраки, злодії тощо)

Лютеранство – один із різновидів раннього протестантизму, фундатором якого був німецький теолог М. Лютер

М

Магія – один з різновидів первісної релігії, система дій, що покликана поза причино-наслідковими зв’язками вплинути на світ

Майя – одне з центральних понять давньоіндійської філософії, що мало магичне і культове значення й означало ілюзію, видимість Макрокосм, Макрокосмос – світ(космос), Всесвіт

Мальтузіанство – соціологічна доктрина англійського економіста Р. Мальтуса, згідно з якою населення зростає в геометричній прогресії, а засоби існування – в арифметичній

Масонство – релігійно-етичний рух у формі протесту проти соціальної несправедливості; виник в Англії на початку 18 ст.

Математична лінгвістика – наука, в якій для дослідження мови застосовують математичні моделі

Матеріалізм – філософський напрям, який вважає, що світ за своєю природою матеріальний, що матерія існує сама по собі, поза й незалежно від свідомості, що матерія, буття є первинним, а свідомість, мислення – вторинним, похідним, а світ і його закономірності пізнаванні

Матерія – спільна не створювана і незнищенна основа всіх речей, їх змін і форм, що здійснюється самочинно поза людською свідомістю

Медитація – самозаглиблення, споглядання, роздум

Медіум – особа, здатна бути за посередника між світом духів і людьми

Метатеорія – теорія, що аналізує структуру, методи і властивості будь-якої іншої теорії

Метафізика – вчення про перші сутності, вищі первинні всього суцього, що недоступні досвідному знанню, а відкриваються лише розумові або інтуїції

Метод – спосіб побудови та обґрунтування системи філософського знання; сукупність прийомів та операцій практичного і теоретичного освоєння дійсності

Методологія науки – учення про методи досягнення істини в науковому пізнанні та зведення знань у єдину систему

Механіцизм – однобічний метод пізнання, що ґрунтується на визнанні механічного руху як єдиного способу існування її змін; зведення більш складних матеріальних утворень до простих елементів

Мислення – вища форма цілеспрямованого й узагальненого пізнання суб'єктом істотних зв'язків і відносин між предметами і явищами, а також у творенні нових ідей і програмуванні дій

Міра – філософська категорія, що виражає єдність кількісних та якісних характеристик об'єкта; межа, порушення якої призводить до зміни об'єкта

Міркування – послідовне викладення суджень або умовиводів

Містицизм – релігійно-філософський світогляд, в основі якого лежить віра в можливість надчуттєвого спілкування з надприродними, таємними сутностями

Міф – історично перша форма світоглядного відображення світу, що ґрунтується на оповідях і переказах і характеризується синкретичною єдністю художньо-образного, морального та пізнавального і практичного освоєння дійсності

Міфологія – спосіб духовно-практичного освоєння світу на первісній стадії суспільного розвитку, форма суспільного самоусвідомлення через сукупність міфів; вчення про міфи

Моделювання – спосіб дослідження об'єктів пізнання шляхом вивчення їх моделей

Модель – у методології науки аналог певного фрагмента природної чи соціальної реальності; виступає в дослідженні як замітник або представник предмета, явища системи

Модернізм – світоглядно-мистецький напрям ХХ ст., що ґрунтується на запереченні методів, зразків, норм класичного мистецтва, утвердженні суб'єктивізму і формалізму

Модус – у філософії – вид, прояв, різновид, властивість предмета; у логіці – різновид силогізму

Можливість – філософська категорія, що виражає імовірну тенденцію виникнення предмета

Монада – у деяких філософських системах найпростіша неподільна замкнена єдність, першооснова

Мораль – система поглядів і уявлень, сукупність норм і правил, які визначають поведінку людей, їхні обов'язки стосовно суспільства і одне одного

Моральна свідомість – форма суспільної свідомості, що ґрунтується на усталеній системі моральних норм, оцінок і принципів і відображає моральні відносини

Мотив – термін у психології. Чим позначається спонукальна причина до дії і вчинків

Н

Навички – певні дії людини, що доведені до автоматизму внаслідок багаторазового повторення і не потребують свідомого керування кожним елементом структури таких дій

Натуралізм – погляд на світ, згідно з яким природа виступає як єдиний універсальний принцип пояснення, в тому числі соціальних та моральних явищ

Натурфілософія – філософія природи, система уможливлених витлумачень природи, що розглядається в її цілісності

Наука – сфера інтелектуальної діяльності людини, функцією і завданням якої є вироблення і теоретична систематизація знань, що в своїй сукупності складають наукову картину світу

Наукова картина світу – узагальнена цілісна система уявлень про властивості й закономірності природи і світу в цілому, що є синтезом природничо-наукових та суспільно-історичних понять і принципів

Науково-технічний прогрес – цілісний взаємозумовлений поступ науки і техніки, що ґрунтується на широкому пізнанні та застосуванні зовнішніх сил і закономірностей природи

Націоналізм – ідейно-політична течія. Що виражає прагнення народу до національного, культурного і політичного самовираження і самоутвердження

Нація – природно-історична спільність людей, що складається на основі духовно-культурних особливостей, спільності території та соціально-економічних зв'язків

Небуття – поняття, що означає заперечення буття, його відсутність, тотожне поняттю “ніщо”

Неокантіанство – напрям у філософії XIX – XX ст., що ставив за мету повернення до вихідних принципів теорії пізнання та етики Канта

Неоплатонізм – напрям у філософії, згідно з яким творцем світу є надчуттєве “єдине”, яке шляхом еманациї (випромінювання) виділяє з себе світовий розум, світову душу, природу

Неопозитивізм – один із напрямів філософії XX ст., сучасний позитивізм, основними проблемами якого є роль знаково-символічних засобів науки, природи і функції математизації і формалізації знання тощо

Неореалізм – течія в англо-американській філософії XX ст., одним із вихідних принципів гносеології якої є визнання здорового глузду як способу пізнання об'єкта, що безпосередньо входить у свідомість

Неотомізм – філософська школа в католицизмі, що виходить з учення Т. Аквінського; природу і суспільство проголошує продуктом божественного творення, наполягає на гармонії віри і розуму

Несвідоме – термін психології для позначення сфери психічної діяльності, яка не бере участі у свідомому ставленні людини до світу і проявляється через інтуїцію, мимовільний спогад, гіпнотичний стан, сновидіння тощо

Нігілізм – світоглядно-філософська позиція, що ґрунтується на запереченні культурних цінностей, релігійних і моральних норм, історичного минулого

Нірвана – у буддизмі – стан спокою, що досягається шляхом повного відсторонення від життєвих благ та задоволень, злиття душі з духовною, божественною першоосновою світу; перен. спокій, блаженство

Ніцшеанство – філософська течія, в основі якої лежать ідеї Ф. Ніцше “про переоцінку всіх цінностей” європейської духовної культури і звернення до ірраціоналізму і суб’єктивізму

Номіналізм – напрям у середньовічній схоластичній філософії, що визнавав первинними одиничні речі, а загальні поняття – їх “іменами”

Ноосфера – оболонка Землі, що охоплена розумною діяльністю людини

О

Обскурантизм – вороже ставлення до науки, прогресу; мракобісся

Об’єкт – предмет, що є частиною зовнішнього матеріального світу; предмет пізнання, діяльності людини

Об’єктивний – такий, що існує поза свідомістю та незалежно від неї; о. реальність – матеріальний світ у всій його багатогранності, все, що існує насправді незалежно від людської свідомості; безсторонній, неупереджений, такий, що відповідає дійсності

Об’єктивізм – світоглядна позиція, що в пізнанні соціально-політичних явищ ґрунтується на безсторонності та відсутності їх оцінок

Об’єктивна істина – в теорії пізнання такий зміст людських знань, який не залежить від волі та бажань суб’єкта

Об'єктивний ідеалізм – один із напрямів філософії, що визнає первинність духу (ідеї) щодо матеріального світу

Одиничне – поняття, яким фіксуються окремі речі, явища і події, що визначаються просторово-часовими межами та визначаються просторово-часовими межами та індивідуальними якостями

Ойкумена – заселена людиною частина земної кулі

Оказіоналізм – визнання будь-яких причинно-наслідкових зв'язків як зумовлених божественним впливом

Окультизм – термін, що означає вчення, які визнають існування надприродних явищ і сил і виробляють практичні способи взаємодії з ними (магія, спіритизм)

Олігархія – політичне та економічне панування, правління невеличкої групи

Онтогенез – перебіг розвитку індивідуального організму

Онтологія – розділ філософії. Що вивчає фундаментальні принципи та найзагальніші сутнісні характеристики буття

Оракул – у давніх греків, римлян та народів Давнього Сходу – жрець, котрий давав віруючим відповіді, продиктовані божеством, а також – місце, де робилися ці пророкування, напр., Дельфійський О.

Оратор – особа, що виступає із промовою на зібранні; красномовна людина, що має талант виступати перед широким загалом

Організація – внутрішня впорядкованість, узгодженість у взаємодії диференційованих і водночас автономних частин цілого; об'єднання людей, що реалізують певну програму і діють за визначеними правилами і процедурами

Ортодоксальний – той, хто неухильно сповідує певне вчення, напрям, систему поглядів; той, хто суворо дотримується якогось вчення у його первісному чи загальному вигляді

Остракізм – у Давній Греції – вигнання громадян, небезпечних для держави, шляхом таємного голосування, що проводилося черепками, на яких вказувалися імена вигнанців; *перен.* вигнання, переслідування

Оцінка – вираження ставлення (через схвалення чи осуд) до явищ соціальної дійсності та вчинків людей

Очевидність – безпосередня даність істинності певних знань, на противагу тим, істинність яких потребує доведення

П

Паліатив – засіб, що не забезпечує остаточного розв'язання завдання;

Пам'ять – здатність до відтворення минулих вражень і досвіду, інформації про зовнішній світ і внутрішній стан для подальшого використання в перебігу життєдіяльності

Панегірик – ораторська промова хвалебного змісту; похвальне слово; надмірне вихваляння когось, чогось

Панісламізм – релігійно-політична течія в ісламі, що проповідує єдність і солідарність усіх мусульман, незалежно від соціальної, національної, расової відмінностей, на основі їх рівності перед Аллахом

Панлогізм – філософський принцип, згідно з яким дійсність тлумачиться як логічне самовираження через поняття, ідею субстанції, що мислить сама себе

Пантеїзм – філософське вчення, що ототожнює Бога і світ, розчиняє Бога у світі (природі)

Парадигма – теорія або модель постановки проблем, що виступає як зразок у розв'язанні послідовних завдань у процесі наукового дослідження

Парадокс – думка, судження, що різко розходиться зі звичайним, загальноусталеним, таке, що (іноді лише на перший погляд) суперечить здоровому глуздові; несподіване явище, що не відповідає звичним уявленням

Патетичний – пристрасний, схвильований, сповнений почуттів, пафосу

Патристика – термін, яким позначають сукупність філософсько-теологічних дисциплін християнських мислителів (отців церкви) 2-8 ст.

Патрицій – представник привілейованого стану, родової знаті у Давньому Римі

Патріархат – останній період первіснообщинного ладу, який характеризувався панівним становищем чоловіка у господарстві та суспільному житті

Пафос – піднесеність душевного стану, хвилювання і пристрасть; категорія античної естетики

Пацифізм – антивоєнний рух, представники якого виступають проти будь-яких війн

Перипатетик – учень чи прихильник давньогрецької філософської школи Арістотеля

Перманентний – постійний, такий, що безперервно триває

Персоналізм – один із напрямів сучасної філософії, що визнає людську особистість (персону), первісною творчою реальністю, а Бога – верховною творчою особистістю

Перцепція – сприйняття, безпосереднє відображення дійсності органами чуттів

Песимізм – світосприйняття. Сповнене безнадії, зневіри у краще майбутнє; схильність в усьому вбачати найгірші, темні сторони

Підсвідоме – активні психічні стани, що перебувають поза центром смислової діяльності, але впливають на хід свідомих процесів

Пієтет – глибока повага, шанобливе ставлення до кого-небудь, чого-небудь

Пізнання – процес цілеспрямованого активного відображення явищ зовнішнього світу і внутрішнього життя, процес нагромадження знань

Платонізм – напрям в античній філософії, що ґрунтується на вченні Платона, згідно з яким буття тотожне ідеям і визначається ними

Платонічний – духовний, нематеріальний

Плебей – представник найнижчої верстви у Давньому Римі; у середні віки й пізніше – плебеї – широкі верстви міської бідноти, простого люду

Плем'я – форма етнічної та соціальної організації первісного суспільства

Плутократія – державний устрій, за якого політична влада належить групі найбагатших представників панівного класу

Плюралізм – філософський принцип, згідно з яким існує множинність засад чи видів буття; визнання співіснування та рівноцінності ідейно-світоглядних позицій

Погранична ситуація – поняття філософії екзистенціалізму, яке позначає звичайний стан людини, що вимагає від неї концентрування і напруження всіх сил і дозволяє досягти неможливого у звичайних обставинах

Позитивізм – напрям у філософії і науці, який визнає справжніми знаннями ті, що базуються на досягненнях позитивних наук, а тому не потребують філософії

Полігамія – форма шлюбу, за якої кожен може перебувати в шлюбі одночасно з кількома партнерами

Політеїзм – одна із історичних форм релігії, що ґрунтується на поклонінні багатьом богам

Політика – сфера суспільної діяльності, в основі якої лежить проблема завоювання, утримання і використання державної влади

Поняття – думка, що відображає в узагальненій формі предмети і явища через виділення їх спільних і специфічних ознак

Популяція – сукупність особин біологічного виду, що заселяє певну територію і здатна до саморегуляції і самовідтворення

Постулат – твердження, що приймається без доказів як вихідне положення

Потенція – можливість, здатність, сила, що існує у прихованому вигляді й може виявитися за певних умов

Правосвідомість – сукупність поглядів, ідей, що виражають ставлення людей або соціальних груп до права та його здійснення в державі

Православ'я – один з трьох основних напрямів християнства (східно-візантійський), що остаточно оформився після 1054 року

Прагматизм – напрям сучасної філософії, згідно з яким істинним вважається не те, що відповідає об'єктивній дійсності, а те, що дає практично корисні результати

Праксеологія – система знань і практичних рекомендацій з метою раціональної організації різноманітних видів діяльності людини та створення їх оптимальних моделей

Практика – протилежний теорії спосіб освоєння світу з метою його предметного перетворення; переведення суб'єктивного в площину об'єктивного

Предикат – у логіці один з двох термінів судження, в якому вказується на властивість чи особливість предмета (суб'єкта судження)

Предмет – категорія, що позначає певну цілісність, виділену з множини об'єктів у процесі діяльності чи пізнання

Преформізм – учення, згідно з яким у зародкових клітинах організму містяться структури, що визначають основні риси розвитку і будови організмів наступних поколінь

Принцип – основне первісне положення якої-небудь теорії, вчення тощо; внутрішнє переконання людини, погляд на стан речей

Принцип верифікації – принцип встановлення істинності наукових тверджень за допомогою даних відчуттів

Принцип фальсифікації – спосіб формування логічного критерію істинності, за яким універсальне твердження є істинним, якщо жодне інше твердження, яке з нього випливає, не є хибним

Проблема – складне теоретичне або практичне питання, що потребує поглибленого дослідження і розв'язання

Провіденціалізм – релігійне розуміння історії як прояв волі Бога, здійснення наперед визначеного божественного плану

Прогрес – напрям розвитку, що характеризується переходом від нижчого до вищого, від менш організованого до більш організованого, досконалого

Пропаганда – діяльність, спрямована на поширення серед людей певних ідей, учень і поглядів і формування в них відповідних світоглядних позицій

Протестантизм – один із напрямів християнства, що виник у надрах католицизму внаслідок Реформації; один з основних догматів – спасіння через особисту віру

Протилежність – категорія, що відображає властивості, процеси, тенденції, які взаємно виключають одне одного

Протяжність – одна з характеристик простору, що притаманні механічним та фізичним тілам і системам та їх взаємозв'язкам

Психоаналіз – загальна теорія і метод лікування нервових і психічних захворювань, що започатковані З. Фрейдом

Психологізм – напрям у філософії та соціології, що визнає психологію основною філософською і соціологічною наукою

Психологія – наука про закономірності, розвиток і форми психічної діяльності тварини і людини

Р

Раціоналізм – філософський напрям, що вважає розум єдиним джерелом і критерієм пізнання

Реалізм – у середньовічній філософії напрям, що ґрунтувався на визнанні того, що загальні поняття є реальними духовними сутностями і субстанціями речей

Реальність – те. Що існує насправді, поза свідомістю – об'єктивна реальність, а у свідомості – суб'єктивна реальність

Революція – глибокі якісні зміни в розвитку яких-небудь явищ природи, суспільства чи пізнання

Регрес – перехід від вищих форм поступу до нижчих, рух назад, зміни на гірше

Редукція – процес або дія, змістом яких є зменшення, спрощення чогось

Релігія – специфічний тип світогляду, відповідна поведінка і сукупність дій, що ґрунтуються на вірі в існування надприродних сил (Бога)

Релятивізм – методологічний принцип, який полягає в абсолютизації відносності й умовності змісту пізнання, а також моральних норм і принципів

Ренесанс – епоха Відродження – епоха в культурному та ідейному розвитку низки країн Європи (XIV – XVI ст.), зумовлена зародженням буржуазних відносин; основним ідейним змістом антифеодальної культури Р. був гуманізм (термін Р. – умовний, оскільки зводить увесь смисл цього історичного явища до відродження античної культурної спадщини)

Ретроспекція – спосіб розгляду, осмислення подій сучасності під кутом зору минулого, виявлення в ньому тенденцій, наявних у сучасності

Рефлекс – опосередкована нервовою системою реакція організму на вплив зовнішнього і внутрішнього середовища

Рефлексія – спосіб мислення, що спрямований на осмислення й усвідомлення пізнавального акту й пізнання внутрішнього світу людини

Реформація – соціально-політичний та релігійний рух XVI – XVII ст. в Європі, спрямований проти феодалізму та католицької церкви

Речовина – один із видів матерії, що має просторову обмеженість, масу спокою і є предметом дослідження фізики, хімії тощо

Ригоризм – суворе, неухильне, надмірно дріб'язкове дотримання певних принципів, правил, переважно з питань моральності

Риторика – ораторське мистецтво, наука про красномовство, що вивчає способи побудови мовлення з метою переконання слухачів й досягнення естетично-емоційного ефекту

Ритуал – одна з форм символічних дій, що виражає зв'язок суб'єкта з системою соціальних відносин і цінностей

Рід – за первісного ладу – форма спільності людей, пов'язаних кровною спорідненістю; у логіці – характеристика класу предметів

Річ – окремий предмет об'єктивного світу, що має відносну відособленість і сталість

Розвиток – незворотна, спрямована й закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів, поступальна зміна явищ матеріального та духовного

Розсудок – спосіб інтелектуальної діяльності відповідно до заданих схем і шаблонів, без проникнення у змістовну сутність поняття

Розум – вища форма творчої інтелектуальної діяльності, що полягає в усвідомленому оперуванні поняттями і опирається на розкриття їхньої природи і змісту

Рух – спосіб існування матерії, невід’ємна властивість будь-яких її утворень, що охоплює собою всі зміни та процеси, які відбуваються у сфері природи і духу

С

Сакралізація – введення у статус священного предметів, явищ, подій, людей тощо

Сакральний – той, що відноситься до сакрального, священного

Самосвідомість – усвідомлення людиною чи соціальною групою самої себе, свого місця й ролі в природі й суспільстві

Свідомість – вищий рівень психічної активності людини як соціальної істоти; цілеспрямоване і творче відображення об’єктивної дійсності у формі образів й понять

Світ – універсальна предметність, що протистоїть людині, стосовно якої людина визначається як суб’єкт, що створює власний духовний світ

Світогляд – форма суспільної самосвідомості людини, через яку вона осмислює й оцінює своє ставлення до світу і визначає своє призначення і місце в ньому

Свобода – сутнісна характеристика людини, що полягає в її здатності діяти відповідно до своїх інтересів і цілей і ґрунтується на виборі можливих способів, форм і напрямів діяльності

Свобода волі – філософське поняття, що позначає філософсько-етичну проблему зумовленості (детермінованості) чи самовизначення людської волі

Свобода совісті – спосіб морального самовизначення людини у ставленні до явищ суспільного життя

Секуляризація – процес звільнення від впливу релігії різноманітних сфер життя суспільства і людини, позбавлення церкви певних майнових прав, впливу на політичне життя тощо

Семантика – розділ мовознавства, а також логіки, що вивчає зміст значення і смисл слів і виразів і співвідношення між ними

Семіотика – загальна теорія систем знаків, кожному з яких надається певне значення

Сенсибельний – філософський термін, яким позначають предмети і явища світу, що досягаються за допомогою відчуттів

Сенсуалізм – напрям у теорії пізнання, що визначає відчуття основною формою і джерелом знань

Символ – форми виразу духовного змісту за допомогою матеріальних предметів та образів, що виступають як знаки цього змісту

Синтез – метод дослідження якого-небудь явища у його єдності та взаємозв'язку частин; узагальнення, зведення до єдиного цілого даних, здобутих аналізом

Синтоїзм – національна релігія японців, що сформувалася в 6 – 7 ст. на базі родоплемінних культів

Системний підхід – напрям у методології соціально-наукового пізнання, що ґрунтується на дослідженні об'єктів як систем

Скептицизм – філософське вчення, що піддає сумніву можливість достовірного пізнання світу

Смерть – природне і закономірне (можливе неприродне і випадкове) завершення життя будь-якого живого організму

Смисл – особливий зміст, яким людина наділяє прояви своєї життєдіяльності, явища та процеси світу й надає їм певного значення в системі культури

Смисл буття – поняття світогляду, в якому відображено фундаментальну проблему існування людини як унікальної, активної і творчої особистості

Совість – категорія етики, що позначає моральне почуття, в якому виявляється самооцінка особою її дій і вчинків у системі усталених моральних норм

Софістика – спосіб міркувань, що ґрунтується на навмисному порушенні законів логіки й оголошенні хибних умовиводів істинними

Соціалізація – процес становлення особистості на основі засвоєння нею елементів культури й соціальних цінностей

Соціалізм – соціально-утопічне вчення про суспільство соціальної рівності, яке ґрунтується на суспільній власності

Соціальна верства – соціальна група, що має проміжні, недостатньо виражені соціальні характеристики (природні або суспільні відмінності)

Соціальна група – відносно стала сукупність людей, що є складовим елементом соціальної структури певного суспільства

Соціальне середовище – суспільні, матеріальні та духовні умови, що оточують людини, забезпечують її існування, формування та діяльність

Соціальний прогрес – провідна тенденція розвитку суспільства, що відзначається гармонізацією суспільних відносин, удосконаленням технології та духовно-культурним зростанням людини

Соціальний простір – сукупність умов, що визначають можливості для реалізації людиною, соціальною групою чи суспільством потреб, потенцій і здібностей

Соціобіологія – напрям у філософії та соціології, що досліджує еволюційно-біологічні передумови соціальної поведінки людини

Соціологія – наука про суспільство як систему та про окремі соціальні інститути, а також про процеси і групи стосовно суспільства в цілому

Соціометрія – галузь соціальної психології, предметом вивчення якої є міжособистісні взаємини в малих соціальних групах

Спадковість – здатність організмів передавати ознаки від батьків до нащадків

Спекулятивний – тип теоретичного знання, що виводиться без звернення до досвіду, за допомогою рефлексії і спрямований на основні засади буття, культури, науки

Спиритизм – містична течія, послідовники якої вірять в існування потойбічного світу душ і духів і можливість спілкування з ними за допомогою спеціальних ритуалів

Спиритуалізм – філософські погляди, згідно з якими дух є першоосновою дійсності, що як безтілесна субстанція існує поза матерією і незалежно від неї

Споглядання – емпіричний ступінь пізнання, в основі якого лежить безпосереднє чуттєве відображення об'єкта

Спостереження – свідоме й цілеспрямоване сприйняття, зумовлене завданнями пізнання й діяльності

Спростування – обґрунтування хибності або сумнівності якогось судження, твердження

Стереотип – звичний, усталений спосіб духовної діяльності, стійкі форми сприйняття й оцінки соціальних об'єктів та явищ

Стиль – індивідуальна манера, своєрідні, неповторні особливості діяльності, творчості, мислення, висловлювання

Стохастичний – випадковий, імовірний

Структурно-функціональний аналіз – один із принципів системного дослідження соціальних явищ і процесів як структурно розчленованої цілісності, в якій кожний елемент структури має певне функціональне призначення

Суб'єкт – носій предметно-практичної й духовної діяльності, джерело активності й творчості, спрямованих на об'єкт

Суб'єктивізм – світоглядна позиція, що абсолютизує роль суб'єкта й недооцінює об'єктивні закономірності в розвитку світу та його освоєнні

Суб'єктивне – те, що властиве суб'єктові, визначається його діяльністю; духовна діяльність людини як суб'єкта

Суб'єктивний ідеалізм – ідеалістичний філософський напрям, що заперечує існування зовнішнього, матеріального світу; його представники вважають, що основою всіх явищ є людська свідомість, а зовнішній світ існує у свідомості суб'єкта

Сублимація – психічний процес перетворення й переведення енергії інстинктів у сферу соціальної діяльності і культурної творчості

Субстанція – незмінна основа всього існуючого, протилежна всьому мінливому й випадковому; матерія, природа

Субстрат – загальна основа різноманітних явищ, основа спільності або подібності однорідних явищ

Сугестія – вплив, навіювання

Судження – форма думки, в якій стверджується або заперечується щось стосовно предметів чи явищ

Суспільні відносини – взаємини, що складаються між людьми в процесі їхнього економічного, соціального, політичного, духовного життя і діяльності

Суспільство – відносно відособлена від природи частина матеріального світу, система зв'язків і відносин між людьми, що складаються між ними в процесі життєдіяльності

Сутність – філософська категорія, що виражає головне, основне, визначальне в предметі й пізнається на рівні теоретичного мислення

Схоластика – тип середньовічної релігійної філософії, що відзначалася поєднанням догматичних тверджень з раціональною, логічною проблематикою

Сцієнтизм – світоглядна позиція, згідно з якою наукові знання являють собою найвищу культурну вартість і достатню умову орієнтації людини у світі

Сюрреалізм – один із напрямів сучасного мистецтва, представники якого проголосили підсвідомість (сни, галюцинації, нереальні зв'язки предметів і явищ) джерелом мистецтва

Т

Табу – категорична заборона певних дій, що ґрунтуються на глибокій вірі в неминучу кару за порушення цієї заборони

Табула раса – термін сенсуалістичної філософії, що позначає стан свідомості новонародженої людини, в якій відсутні будь-які знання через відсутність досвіду

Тавтологія – повторення одного й того ж визначення, фрази іншими, близькими за змістом словами

Талмуд – збірник догматичних, релігійно-етичних і правових закономірностей іудаїзму

Творчість – продуктивна діяльність, що здатна породжувати щось якісно нове у матеріальній і духовній сферах

Теза – визначальне істотне твердження в певній концепції, теорії; твердження, що потребує доказу, аргументації

Теїзм – релігійно-філософське вчення, що ґрунтується на розумінні бога як нескінченної особи, що створила світ і визначає процеси і події в ньому

Телеологія – вчення, що пояснює закономірний зв'язок явищ природи не об'єктивними причинами, а метою, наперед визначеною волею Бога

Темпераменти – сукупність психічних властивостей людини, що фізіологічно пояснюються основним типом вищої нервової діяльності і виявляються у поведінці людини, напруженості й урівноваженості перебігу її психічної діяльності

Тенденція – напрям, спрямування розвитку якого-небудь явища чи процесу

Теогонія – сукупність міфів про походження богів, що притаманна політеїстичним релігіям

Теократія – форма правління, за якої політична влада належить духівництву

Теологія – богослов'я, система теоретичного викладу, тлумачення й обґрунтування ідеї Бога, релігійних тверджень

Теорія – система вірогідних наукових знань про якусь сукупність об'єктів, яка описує, пояснює й передбачає явища певної предметної галузі

Теорія відносності – фізична теорія, з якої випливає філософський висновок про простір-час як неподільну форму існування матерії

Теорія пізнання (гносеологія, епістемологія) – розділ філософії, що вивчає проблеми природи пізнання, його закономірностей та можливостей, відношення знання до реальності тощо

Теорія факторів – соціологічні концепції, що пояснюють суспільний процес впливом одного або сукупності факторів

Теорія цінностей (аксіологія) – філософське вчення про природу цінностей, їх місце і взаємозв'язки в реальності та структурі ціннісного світу людини

Теософія – релігійно-філософське вчення, що проголошує предметом пізнання божественну мудрість, а його джерелом – містичну інтуїцію та одкровення

Термін – слово або словосполучення, що виражає певне поняття якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя

Техніка – сукупність штучних, взаємопов'язаних засобів праці, спрямованих на перетворення природи з метою виробництва матеріальних і духовних благ та користування ними

Технократія – соціальна концепція, що стверджує потребу у встановленні політичної влади технічними працівниками; соціальний прошарок вищих функціонерів виробництва й управління

Толерантність – терпимість до чужих думок, вірувань, переконань

Томізм – напрям схоластичної філософії і теології католицизму, започаткований Томасом Аквінським

Тотемізм – одна із форм родоплемінної релігії, що ґрунтується на вірі в кровну спорідненість і надприродний зв'язок певної родової групи і якоїсь тварини, рослини, предмета

Тотожність – рівність предметів або думок, збіг усіх їхніх властивостей, що дає змогу розглядати їх як один і той самий предмет або думку

Традиція – відносно стійкі утворення соціальної та культурної спадщини, що передаються і зберігаються від покоління до покоління

Трактат – наукова праця, в якій докладно розглянуто якесь окреме питання або проблему

Трансцендентальний – поняття, що виражає загальні надчуттєві (трансцендентні) форми буття, які пізнаються до будь-якого досвіду, апріорно (простір, час)

Трансцендентний – той, що лежить поза межами свідомості й пізнання, поза звичайним світом

Тривіальний – звичайний, буденний, заяложений, неоригінальний

Тріада – єдність, утворювана трьома частинами; три стадії (теза, антитеза, синтез), що в ідеалістичній філософії Гегеля характеризують діалектичний розвиток

Труїзм – загальновідома істина, банальність

У

Увага – форма психічної діяльності людини, що виявляється в спрямованості та зосередженості на певних об'єктах

Узагальнення – логічна дія, в процесі якої здійснюється перехід від одиничного до загального, або від менш загального до більш загального

Умовивід – спосіб логічного зв'язку висловлювань, за допомогою якого з наявних тверджень (засновків) можна одержати нове твердження (висновок)

Уніати – прихильники та віруючі греко-католицької церкви, що утворилася в 16 – 17 ст. і поєднує елементи православ'я і католицизму

Універсалії – термін схоластичної філософії для позначення загальних понять

Універсальний – різнобічний, всеохоплюючий; різноманітного призначення, який виконує різноманітні функції

Універсум – Всесвіт, світ як ціле в єдності всіх його об'єктів, проявів і властивостей

Унітарний – об'єднаний, єдиний, який становить єдине ціле; спрямований на об'єднання, єдність

Уніфікація – приведення до єдиної форми чи системи

Упанішади – загальна назва релігійно-філософських творів, що коментують Веди, найдавніші пам'ятки індійської літератури

Утилітаризм – принцип оцінки всіх явищ із погляду їхньої користі, можливості бути засобом для досягнення якоїсь мети

Утопія – фантазія, мрія, що не ґрунтується на науковому вивченні закономірностей розвитку суспільства, немає реальних підстав для здійснення

Уявлення – здатність пам'яті до створення образу раніше сприйнятого предмета; форма чуттєвого відображення у вигляді наочно-образного знання

Ф

Фабула – послідовне, стисле викладення події, фактів, вчинків героїв, зображених у художньому творі

Факт – справжня подія, явище; дійсність, реальність

Фактор – рушійна сила, причина, умова будь-якого процесу, явища

Фантасмагорія – фантастичні картини й фігури, одержані за допомогою різних оптичних пристроїв; фантастичне уявлення про щось; маячні видіння, щось нереальне; химерне, дивне перетворення, зміна

Фаталізм – форма світогляду, згідно з яким будь-яка подія чи людський вчинок визначені наперед і виключають випадковість і вільний вибір

Феномен – явище, що досягається в чуттєвому досвіді, об'єкт чуттєвого споглядання

Феноменалізм – філософське вчення, згідно з яким основними об'єктами пізнання є феномени, а не сутності речей

Феноменологія – напрям сучасної філософії, предметом пізнання якого є рефлексія свідомості про свої акти і зміст, пізнання людського існування і культури

Феодалізм – суспільний устрій, для якого властива перевага натурального господарства, особисте економічне підпорядкування, ієрархізація соціальної структури

Фетишизм – одна з форм родоплемінної релігії, що ґрунтується на вірі в надприродні властивості предмета

Фідеїзм – в релігійному світогляді утвердження пріоритету віри, одкровення перед розумом і науковим знанням

Філогенез – процес історичного формування і становлення певного виду організмів

Філософія – один із типів світогляду, теоретичне осмислення людиною свого ставлення до світу, виражене у формі ідей, принципів, категорій

Філософія життя – один із напрямів філософії XIX – XX ст., основним поняттям якого є “життя”, як цілісна реальність, що досягається за допомогою інтуїції

Філософія історії – розділ філософії, предметом якого є пізнання й інтерпретація історії як цілісного процесу

Філософія культури – розділ філософії, що досліджує сутність і значення культури в житті людини і суспільства

Філософія науки – напрям сучасної філософії, що досліджує структуру наукового знання, засоби й методи наукового пізнання, способи розвитку й обґрунтування знання

Філософія природи – уможлядне тлумачення природи, що розглядається в її цілісності

Філософська антропологія – філософське вчення про людину та її сутність; течія в сучасній філософії, що теоретично узагальнює природничі й гуманітарні науки про людину

Флюїд – особлива невагома рідина, за допомогою якої пояснювали явища тепла, магнетизму, електрики; за містичними уявленнями спиритів, -- особливий психічний струм, що виходить з людини

Флуктуючий – швидкоплинний, мінливий

Форма – будь-який зовнішній вигляд, обрис предмета, якому відповідає внутрішній зміст

Формалізація – метод, що полягає в заміні всіх змістовних термінів символами

Формальна логіка – наука, що вивчає форми мислення та структуру наукового знання

Фрейдизм – психологічне і філософське вчення, розроблене австрійським лікарем-психіатром З. Фрейдом

Фундаменталізм – крайня форма консерватизму в релігійних течіях (протестантизм, іслам)

Фундаментальний – міцний, вагомий, надійний, ґрунтовний, глибокий

Функціональна психологія – напрям у психології ХІХ – ХХ ст., який обстоював ідею цілісності психіки, що реалізує свої відправлення як доцільний зв'язок організму й середовища

Функціональна школа – течія в соціології, згідно з якою суспільство є єдиною соціальною системою, де кожний елемент виконує певну соціальну функцію

Функція – спосіб реалізації можливостей речі або елемента системи, спрямований на досягнення певного ефекту

Футурологія – наука про майбутнє, наукове передбачення й проектування майбутнього

Х

Характер – цілісний і стійкий індивідуальний склад душевного життя людини, що проявляється в окремих актах і станах її психічного життя

Харизма – виняткова здібність, божий дар

Холізм – напрям у сучасній філософії, який розглядає цілісність світу як наслідок творчої еволюції і спрямовується нематеріальним і непізнаваним “фактором цілісності”

Християнство – одна з трьох найбільших релігій світу, що виникла в І ст. до н.е. і засновником якої вважається Ісус Христос

Ц

Цивілізація – ступінь розвитку матеріальної та духовної культури, суспільного розвитку в цілому

Цинізм – нахабне, зневажливе, презирливе ставлення до норм моралі, загальноприйнятих норм поведінки

Ціле – поняття, що виражає завершену, стійку внутрішньо зумовлену органічну єдність об'єкта, його відносну відокремленість від навколишнього середовища

Ціле покладання – один із визначальних компонентів діяльності людини, що відзначається свідомим формуванням цілей, яким підпорядковані програма і вибір дій та створення засобів їх досягнення

Ціль – ідеальний, наперед визначений результат людської діяльності, спрямований на перетворення дійсності відповідно до усвідомлених потреб людини

Цінність – категорія, що позначає позитивне значення явищ природи або соціокультурної сфери

Ч

Час – категорія, що позначає притаманну матерії, окремим її речам і проявам, а також духовним явищам і внутрішнім станам людини, зміну, що характеризується послідовністю, тривалістю, інтенсивністю

Частина – вираження органічного складника цілого, що містить у собі індивідуальні властивості, а також цілого, до якого він належить

Чисте мистецтво – естетична концепція, що утверджує самоцінність мистецтва та незалежність його від суспільного життя

Ш

Шаріат – сукупність юридичних і релігійних норм, заснованих на Корані; мусульманське право

Шіїзм – напрям в ісламі, прибічники якого алегорично тлумачать Коран і мають своє священне писання – абгар

Шовінізм – проповідування національної винятковості, протиставлення інтересів однієї нації інтересам інших націй, розпалювання національної ворожнечі та ненависті до інших рас і націй

Шлюб – історично зумовлена, санкціонована і регульована суспільством форма взаємин між чоловіком і жінкою, що визначає їхні права та обов'язки одного щодо іншого та щодо дітей

Я

Я – духовний центр людської особистості, індивідуальності, що свідомо ставиться до самої себе і через себе – до зовнішнього світу

Явище – категорія, що позначає зовнішні властивості, процеси і зв'язки предмета, що пізнаються шляхом безпосереднього живого споглядання

Якість – категорія, що позначає притаманну речам специфічну визначеність, яка тотожна з їхнім буттям і відрізняє їх від інших речей

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ»

Тема заняття 1. Предмет філософії та коло її основних проблем

Мета: ознайомити здобувачів з особливостями, та характерними рисами філософського мислення, пояснити умови виникнення, структуру та основні функції філософії. Сформувати вміння здобувачів розрізняти елементи філософського мислення у певних умовах, розуміння внутрішнього зв'язку основних функцій філософії між собою. Розвивати аналітичне мислення здобувачів, вміння проводити порівняння, робити узагальнення, формулювати власну позицію, власне бачення проблеми

Зміст заняття:

1. Зародження філософської думки
2. Основне коло філософських проблем: світ і людина, буття і свідомість
3. Філософія в системі духовної культури. Співвідношення філософії, науки, релігії та мистецтва

Література:

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2018. 432 с.
2. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с.
3. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.
4. Філософія [Електронний ресурс] : навч. посібник . Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин Мрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.

5. Філософія науки: підручник. І. С. Добронравова та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2018. 255 с.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Що можна віднести до філософських цінностей?
2. Розкрийте значення поняття «світогляд».
3. Дайте характеристику термінів «світ і людина», «буття і свідомість».
4. Яке значення має філософія в процесі освіти та виховання людей?

Теми доповідей-презентацій:

1. Соціальна спрямованість філософського знання.
2. Міфологія і філософія як форми знання: єдність і відмінність.
3. Загальнолюдські цінності у філософії.
4. Духовно-творча природа філософії.

Тема заняття 2. Парадигми стародавньої східної філософії

Мета: ознайомити здобувачів з особливостями філософських парадигм, сформуванню вміння порівнювати між собою провідні ідеї філософських шкіл, сприяти розумінню евристичного значення. Розвивати аналітичне мислення здобувачів, вміння проводити порівняння, робити узагальнення, формулювати власну позицію, власне бачення проблеми

Зміст заняття:

1. Релігійно-філософські вчення Стародавньої Індії
2. Зародження філософії у Стародавньому Китаї
3. Морально-філософське вчення конфуціанства
4. Особливості філософії Китаю та її вплив на освіту
5. Філософія буддизму

Література:

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2018. 432 с.

2. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с.

3. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.

4. Філософія [Електронний ресурс] : навч. посібник . Ю. М. Вільчинський, Л. В. СеверинМрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.

5.Філософія науки: підручник. І. С. Добронравова та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2018. 255 с.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Які основні відмінності між індійською та китайською філософськими парадигмами?

2. Що таке Брахман і Атман в індійській філософії?

3. Які основні принципи буддизму і джайнізму?

4. Які ключові ідеї конфуціанства та даосизму?

5. Що таке у-вей і чому це важливо для даосизму?

6. Як стародавня перська філософія формує уявлення про добро і зло?

7. Які принципи ранньої японської філософії вплинули на суспільство?

8. Які спільні риси присутні у філософіях Сходу?

Теми доповідей-презентацій:

1. Ведична філософія: концепції Брахмана і Атман

2. Буддизм і шлях до нирвани: від Стародавньої Індії до сучасності

3. Джайнізм: аскетизм і ненасильство у філософії життя

4. Конфуціанство і морально-етична традиція Китаю

5. Даосизм і принцип у-вей у житті людини

6. Легізм: закон і порядок у стародавньому Китаї

7. Зороастризм і моральна відповідальність у Персії

8. Вплив синтоїзму та буддизму на ранню японську філософію
9. Сходи і захід: порівняльний аналіз філософських парадигм
10. Стародавня східна філософія та сучасні цінності

Тема заняття 3. Парадигми стародавньої філософії Заходу

Мета: ознайомити здобувачів із основними парадигмами стародавньої західної філософії. Розкрити розвиток філософської думки від досократиків до елліністичних та римських шкіл. Розвинути навички порівняльного аналізу філософських концепцій. Сприяти формуванню власних поглядів та критичного мислення щодо філософських проблем

Зміст заняття:

1. Сократичний метод: мистецтво задавати питання
2. Етика Сократа: мораль, справедливість, знання
3. Платонівська філософія: ідеї та реальність
4. Діалог як філософський метод
5. Внесок Арістотеля у розвиток етики та політики

Література:

1. Губерський Л. Філософія. К.: Фоліо, 2018. 621 с.
2. Петінова О. Б. Філософія: навчальний посібник / О. Б. Петінова. Одеса, 2019. 304 с.
3. Постсекулярність: богословські та філософські інтенції сучасної релігійності. Чернівці: Черн. нац. ун-т, 2019. 424 с.
4. Релігійна освіта в сучасній Україні: стан, тенденції та виклики // Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. член-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018. С. 197-203.
5. Соціальна значущість філософсько-релігієзнавчої та культурологічної освіти в Україні в умовах суспільних та ціннісних змін. Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред.

члена-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький національний ун-т імені Юрія Федьковича, 2018. с. 187-196.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Що таке архе у філософії досократиків? Наведіть приклади.
2. Чим відрізнялися Сократ і софісти в підході до пізнання та моралі?
3. Поясніть концепцію світу ідей Платона.
4. Які основні принципи етики Аристотеля?
5. У чому полягає відмінність стоїцизму та епікуреїзму?
6. Яке значення має римська філософія для формування права і політики?
7. Як скептики ставилися до абсолютної істини?

Теми доповідей-презентацій:

1. Досократики: пошук первинної субстанції
2. Сократ і мистецтво діалогу
3. Софісти та релятивізм істини
4. Платон: світ ідей і філософія держави
5. Аристотель: логіка, етика та політика
6. Стоїцизм: гармонія з природою та самоконтроль
7. Епікуреїзм: шлях до щастя через насолоду
8. Скептицизм у стародавній Греції
9. Римська філософія: мораль, право та практика
10. Вплив античної філософії на сучасну західну культуру

Тема заняття 4. Теоцентризм філософії Середньовіччя

Мета: ознайомити здобувачів з особливостями епохи середньовіччя, сформувати вміння порівнювати між собою основні напрями середньовіччя. Розвивати аналітичне мислення здобувачів, вміння проводити порівняння, робити узагальнення, формулювати власну позицію, власне бачення проблеми

Зміст заняття:

1. Середньовічна філософія: джерела та ключові проблеми

2. Патристика: Августин про віру та розум
3. Схоластика: філософія Томи Аквінського
4. Пізня схоластика: нові підходи та ідеї

Література:

1. Губерський Л. Філософія. К.: Фоліо, 2018. 621 с.
2. Петінова О. Б. Філософія: навчальний посібник / О. Б. Петінова. Одеса, 2019. 304 с.
3. Постсекулярність: богословські та філософські інтенції сучасної релігійності. Чернівці: Черн. нац. ун-т, 2019. 424 с.
4. Релігійна освіта в сучасній Україні: стан, тенденції та виклики // Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. член-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018. С. 197-203.
5. Соціальна значущість філософсько-релігієзнавчої та культурологічної освіти в Україні в умовах суспільних та ціннісних змін. Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. члена-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький національний ун-т імені Юрія Федьковича, 2018. с. 187-196.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Чому християнство називають релігією одкровення?
2. Назвіть основні догмати християнства.
3. Яке основне завдання постало перед першими християнськими апологетами? Яким було їх ставлення до античної філософії і чим воно було обумовлено?
4. У чому особливість патристики як особливого типу філософування – „філософування у вірі”?
5. Кого називають „отцями церкви”? За якою основою розрізняють східну і західну патристику? Назвіть представників східної і західної патристики.

Теми доповідей-презентацій:

1. Сучасне значення провідних ідей християнської патристики.
2. Антропологічні мотиви філософії А. Блаженного.
3. Схоластика і містика як провідні напрями середньовічної філософії.
4. Філософія і теологія.
5. Проблема віри і розуму в середньовічній філософії

Тема заняття 5. Основні напрями епохи Ренесансу

Мета: формувати знання здобувачів про загальні етапи становлення філософських знань, акцентувати увагу на особливостях парадигм ренесансної філософії Нового часу. Формувати навички і вміння здобувачів пояснювати зміст принципів, обґрунтованих та запроваджених у філософське мислення мислителями означеної доби.

Зміст заняття:

1. Гуманістичний напрям філософії Відродження
2. Неоплатонізм: вплив ідеї Платона на філософію Ренесансу
3. Натурфілософський напрям філософії Відродження
4. Політичний напрям філософії Відродження Н. Макіавеллі

Література:

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2018. 432 с.
2. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с.
3. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.
4. Філософія [Електронний ресурс] : навч. посібник . Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин Мрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.

5.Філософія науки: підручник. І. С. Добронравова та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2018. 255 с.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Які головні риси відрізняють філософію Ренесансу від середньовічної?
2. Що таке гуманізм і чому він став центральним у Ренесансі?
3. Які напрями натурфілософії існували в епоху Ренесансу?
4. Як неоплатонізм вплинув на мистецтво та культуру Ренесансу?
5. Що відрізняє політичну філософію Макіавеллі від середньовічних уявлень про державу?
6. Які ідеї етичної філософії Ренесансу можна застосувати в сучасному житті?

Теми доповідей-презентацій:

1. Гуманізм Ренесансу: від Петрарки до Еразма Роттердамського
2. Натурфілософія Ренесансу: Леонардо да Вінчі та Джордано Бруно
3. Неоплатонізм і мистецтво епохи Відродження
4. Політична думка Макіавеллі: «Державець» і реалії влади
5. Етичні ідеї Ренесансу: щастя, добродесність, самовдосконалення
6. Відродження античної філософії у філософії Ренесансу
7. Вплив Ренесансу на розвиток науки і освіти
8. Філософія Ренесансу і сучасні цінності людини

Тема заняття 6. Філософія Нового часу: основні теорії та ідеї

Мета: полягає у вивченні та аналізі сучасних філософських концепцій, течій та ідей, що визначають сучасний світогляд. Це допомагає здобувачам розширити своє розуміння сучасної філософії, розвинути критичне мислення та аналітичні навички, а також сприяє формуванню власних поглядів на складні проблеми сучасного світу

Зміст заняття:

1. Загальна характеристика філософії Нового часу

2. Емпіричний метод як основа наукового пізнання Ф. Бекона
3. Раціоналістична філософія Р. Декарта та її вплив на подальший розвиток філософії

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Які основні відмінності між філософією Нового часу та середньовічною філософією?
2. У чому полягає суть емпіричного методу Бекона?
3. Які етапи індуктивного пізнання пропонував Бекон?
4. Що означає принцип «Cogito, ergo sum» Декарта?
5. Які ключові риси раціоналістичної філософії Декарта?
6. Як ідеї Бекона та Декарта вплинули на подальший розвиток науки та філософії?
7. Які спільні та відмінні риси емпіризму та раціоналізму?

Теми доповідей-презентацій:

1. Філософія Нового часу: перехід від теоцентризму до антропоцентризму
2. Френсіс Бекон і створення емпіричного методу
3. Раціоналізм Рене Декарта: «Cogito, ergo sum»
4. Вплив Нового часу на розвиток природничих наук
5. Індукція та дедукція: порівняння методів Бекона і Декарта
6. Емпіризм і раціоналізм у філософії Нового часу: співпраця чи конфлікт?
7. Критичне мислення як спадщина філософії Нового часу

Тема заняття 7. Німецька класична філософія

Мета: ознайомити здобувачів зі змінами парадигми філософського мислення в ХІХ - початку ХХ ст., показати вихідні ознаки некласичності, як загальнокультурного явища, сформулювати у здобувачів вміння проводити порівняння вихідних ідей класичної та некласичної філософії.

Зміст заняття:

1. Загальні особливості духовних процесів та розвитку філософії у XIX-XX ст.

2. Ф. Ніцше та ідеї «філософії життя».

3. Проблема людини у філософії психоаналізу.

Література:

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2018. 432 с.

2. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с.

3. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.

4. Філософія [Електронний ресурс] : навч. посібник . Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин, М. Рачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.

5. Філософія науки: підручник. І. С. Добронравова та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2018. 255 с.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Філософія життя: волюнтаризм А. Шопенгауера.

2. С. К'єркегора: «Страх і трепотіння».

3. Ніцшеанство та суспільно-політичні реалії XX ст.

4. Роль фрейдизма та неофрейдизма у філософії XIX-XX ст.

Теми доповідей-презентацій:

1. Проблема свободи в екзистенційній філософії

2. Відображення філософських поглядів А. Камю у його романі «Чума».

3. Філософське бачення поняття несвідомого.

Тема заняття 8. Напрями і проблематика зарубіжної філософії ХІХ-ХХ століть

Мета: розкрити особливості сучасної філософії ХІХ-ХХ ст.; ознайомити здобувачів із процесом формування сучасної філософської думки; розвивати вміння аналізувати факти та робити висновки; виховувати почуття причетності до процесу розвитку світової філософської думки.

Зміст заняття:

1. Неопозитивізм та аналітична філософія.
2. Основні ідеї прагматизму.
3. Феноменологія і герменевтика.
4. Особливості екзистенціальної філософії.

Література:

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2018. 432 с.
2. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с.
3. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.
4. Філософія [Електронний ресурс] : навч. посібник . Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин Мрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.
5. Філософія науки: підручник. І. С. Добронравова та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2018. 255 с.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. В чому суть принципу верифікації?
2. Що таке парадигма?
3. Чи є екзистенціальна філософія гуманістичною?

4. В чому суть феноменологічної редукції?
5. Що таке прагматизм?
6. Що означає поняття „сєнс життя”?

Теми доповідей-презентацій:

1. Філософські погляди літописця Нестора в його «Повісті минулих літ».
2. Багатоаспектність людини як соціальної одиниці в «Поучанні» В.Мономаха.
3. Антропологічні погляди Г. Сковороди – класика української філософської думки.
4. Антропологізм та його спрямованість у творчості Т. Шевченка.
5. Спадщина П.Юркевича в контексті української філософської традиції.

Тема заняття 9. Філософська думка в Україні

Мета: сформувати знання здобувачів про історичні та культурні особливості, формування української філософської думки, дати знання про зміст і проблематику найвизначніших культурно-освітніх та філософських пам'яток України, сприяти формуванню патріотичних почуттів та національної гордості здобувачів вищої освіти.

Зміст заняття:

1. Загальні особливості української філософії, як органічної складової української духовної культури
2. Провідні філософські джерела та філософські ідеї часів Київської Русі
3. Основні концепції філософії Г. Сковороди
4. Філософія історії та політика пам'яті в контексті Т. Шевченка

Література:

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2018. 432 с.
2. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с.

3. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.

4. Філософія [Електронний ресурс] : навч. посібник . Ю. М. Вільчинський, Л. В. СеверинМрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.

5.Філософія науки: підручник. І. С. Добронравова та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2018. 255 с.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Філософська думка в Україні в XVI-XVIII ст.
2. Києво-Могилянська академія – центр філософської думки в Україні у XVII-XVIII ст.
3. В. Вернадський про феномен життя, Всесвіт, людство і ноосферу
- 4.Філософське відродження в незалежній Україні.

Теми доповідей-презентацій:

1. Філософські погляди літописця Нестора в його «Повісті минулих літ».
2. Багатоаспектність людини як соціальної одиниці в «Повчанні» В. Мономаха.
3. Антропологічні погляди Г. Сковороди – класика української філософської думки.
4. Антропологізм та його спрямованість у творчості Т. Шевченка.
5. Спадщина П. Юркевича в контексті української філософської традиції.

Тема заняття 10. Проблема буття у філософії

Мета: сформувати знання здобувачів про фундаментальність проблеми буття та особливості людських вимірів проблеми буття, ознайомити здобувачів з послідовністю категоріальних визначень буття в історії

європейської філософії, проаналізувати переваги та недоліки конкретно-наукового та філософського буття.

Зміст заняття:

1. Фундаментальне значення проблеми буття для філософії
2. Філософія буття та релігія
3. Буття та сенс життя
4. Світоглядне і методологічне значення категорії «матерія»
5. Простір і час, як форми існування світу
6. Філософія часу і екзистенціалізм

Література:

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2018. 432 с.

2. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с.

3. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.

4. Філософія [Електронний ресурс] : навч. посібник . Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин, Мрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.

5. Філософія науки: підручник. І. С. Добронравова та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2018. 255 с.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Чи можна ототожнити слова «бути» й «існувати»? Поясніть свою точку зору.
2. З'ясувати відмінності між філософським та науковим розумінням буття.
3. Порівняти класичне та некласичне розуміння буття.

4. Покажіть взаємозв'язок, матерії, руху, простору та часу.
5. Чому соціальний простір і соціальний час є формами буття людей у культурі?

Теми доповідей-презентацій:

1. Проблеми буття: Парменід та його основні опоненти в античності.
2. Категорія буття у класичній західно-європейській філософії.
3. Особливості розуміння буття у некласичній філософії.
4. Проблема буття та небуття.

Тема заняття 11. Пізнання та його види

Мета: сформувані знання здобувачів про процес пізнання і його види та рівні, ознайомити з існуючими у філософії тлумаченнями істини, пояснити процесуальний характер пізнання.

Зміст заняття:

1. Філософське вчення про пізнання.
2. Рівні, форми та методи наукового пізнання.
3. Проблема істини у пізнанні.

Література:

1. Губерський Л. Філософія. К.: Фоліо, 2018. 621 с.
2. Петінова О. Б. Філософія: навчальний посібник / О. Б. Петінова. Одеса, 2019. 304 с.
3. Постсекулярність: богословські та філософські інтенції сучасної релігійності. Чернівці: Черн. нац. ун-т, 2019. 424 с.
4. Феноменологічна філософія. Частина перша: Навчальний посібник. І. Починок. Чернівці: Чернівецький національний ун-т, 2018. 376 с.
5. Філософія освіти і науки : навч. посібн. / І.С. Алексейчук та ін. 2-ге вид. переробл. та доповн. Слов'янськ: Вид-во Б. Маторіна, 2019. 365 с.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Яким чином відбувається процес взаємодії суб'єкта і об'єкта в процесі пізнання?

2. Що таке агностицизм і яким чином він пов'язаний із скептицизмом?
3. Що таке інформація? В чому полягає її зв'язок із знанням? В чому різниця між ними?
4. В чому саме полягає двоєдиність пізнання людиною світу?
5. Чи існує абсолютна істина?

Теми доповідей-презентацій:

1. Істина і буття.
2. Основні ідеї та обґрунтування філософського агностицизму.
3. Проблема критеріїв істини в сучасній філософії.
4. Теорія пізнання як філософська наука.

Тема заняття 12. Людина та її буття як філософська проблема

Мета: ознайомити здобувачів зі змістом основних концепцій походження людини та їхніми сучасними оцінками, розкрити сутнісні сили людини та основні складові людського способу буття.

Зміст заняття:

1. Проблема походження людини.
2. Антропоцентризм в системі конкуруючих світоглядних настанов.
3. Діяльність та екзистенціалізм людського буття.
4. Сутнісні сили людини та багатство їх проявів.

Література:

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. Харків: Право, 2018. 432 с.
2. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с.
3. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с.

4. Філософія [Електронний ресурс] : навч. посібник . Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин Мрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.

5. Філософія науки: підручник. І. С. Добронравова та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2018. 255 с.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Визначте місце філософської антропології серед інших наук про людину.

2. Визначте завдання філософської антропології.

3. Назвіть основні проблеми філософської антропології.

4. Зв'язок між концепціями походження людини та їх сучасними оцінками.

Теми доповідей-презентацій:

1. Філософська антропологія, її генезис, проблемне поле і дисциплінарний статус.

2. Проблема людини в сучасній філософії.

3. Тіло, тілесність в контексті філософської рефлексії.

4. Екзистенціальні виміри людського буття.

5. Людина в системі соціальних відносин.

Тема заняття 13. Світоглядні та моральні аспекти філософії релігії

Мета: сформувати у здобувачів вищої школи чітке наукове уявлення про феномен релігії, закономірності її виникнення, еволюції; з'ясувати зміст релігії як соціального явища, основних функцій її у суспільстві, усвідомити сутність релігійної картини світу, визначити її адекватність сучасним науковим уявленням про навколишній світ, показати внутрішню суперечливість релігійних соціальних доктрин.

Зміст заняття:

1. Сутність, структура та функції релігії

2. Буддизм: історія виникнення та основні концепції

3. Християнство: етапи розвитку та ключові положення віровчення
4. Іслам: історичні витоки та головні засади віри
5. Атеїстичні підходи до розуміння релігії
6. Національні релігії: їхня роль, вплив на культуру та сучасне значення

Література:

1. Губерський Л. Філософія. К.: Фоліо, 2018. 621 с.
2. Петінова О. Б. Філософія: навчальний посібник / О. Б. Петінова. Одеса, 2019. 304 с.
3. Постсекулярність: богословські та філософські інтенції сучасної релігійності. Чернівці: Черн. нац. ун-т, 2019. 424 с.
4. Релігійна освіта в сучасній Україні: стан, тенденції та виклики // Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. член-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018. С. 197-203.
5. Соціальна значущість філософсько-релігієзнавчої та культурологічної освіти в Україні в умовах суспільних та ціннісних змін. Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. члена-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький національний ун-т імені Юрія Федьковича, 2018. с. 187-196.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. В чому відмінність об'єкту і предмету релігієзнавства?
2. Чим відрізняються етнічні релігії від родо-плем'яних?
Охарактеризуйте різновиди етнічних релігій Індії, Китаю, інших країн.
3. Назвіть характерні риси світових релігій.
4. В чому виявляється своєрідність буддизму як світової релігії?
5. Охарактеризуйте історичну основу і теоретичні джерела появи християнства.
6. Розкрийте особливості історії, віровчення і культу православ'я, католицизму та протестантизму.

Теми доповідей-презентацій:

1. Змістовне наповнення релігієзнавчих дисциплін.
2. Співвідношення релігієзнавства і теології.
3. Своєрідність буддизму як світової релігії.
4. Виникнення і поширення ісламу як виклик часу.
5. Історичні передумови появи течій християнства.
6. Стадії розвитку раннього християнства.

Тема заняття 14. Релігія як чинник культурного та духовного розвитку

Мета: розкрити роль релігії у формуванні культурного та духовного життя людства. Проаналізувати, як релігійні ідеї впливали на розвиток мистецтва, науки, моралі та суспільства. Сприяти розвитку критичного мислення щодо взаємозв'язку релігії та культурного прогресу. Сформувати у здобувачів здатність оцінювати історичні та сучасні процеси культурного розвитку через призму релігійних впливів.

Зміст заняття:

1. Релігія як соціокультурне явище
2. Релігія та духовний розвиток особистості
3. Релігія як чинник культурного прогресу
4. Конфлікти та співіснування релігійних традицій

Література:

1. Губерський Л. Філософія. К.: Фоліо, 2018. 621 с.
2. Петінова О. Б. Філософія: навчальний посібник / О. Б. Петінова. Одеса, 2019. 304 с.
3. Постсекулярність: богословські та філософські інтенції сучасної релігійності. Чернівці: Черн. нац. ун-т, 2019. 424 с.
4. Релігійна освіта в сучасній Україні: стан, тенденції та виклики // Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. член-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018. С. 197-203.

5. Соціальна значущість філософсько-релігійнознавчої та культурологічної освіти в Україні в умовах суспільних та ціннісних змін. Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. члена-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький національний ун-т імені Юрія Федьковича, 2018. с. 187-196.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Які основні функції релігії у суспільстві та культурі
2. Як релігія впливає на духовний розвиток людини
3. Які приклади впливу релігії на мистецтво та науку можна навести
4. Чим релігійна етика відрізняється від світської етики
5. Які можливі конфлікти виникають між релігійними та світськими цінностями
6. Як релігія формує національну та культурну ідентичність

Теми доповідей-презентацій:

1. Релігія як соціокультурний феномен
2. Духовний розвиток особистості та релігійні практики
3. Вплив релігії на мистецтво та літературу
4. Релігія і наука історичні та сучасні аспекти взаємодії
5. Релігія та національна ідентичність
6. Конфлікти та діалог релігійних традицій у сучасному світі
7. Сучасна роль релігії у глобалізованому суспільстві

Тема заняття 15. Виникнення науки і закономірності її розвитку

Мета: ознайомити здобувачів з процесом виникнення науки як особливого способу пізнання світу. Розкрити основні закономірності розвитку науки від античності до сучасності. Розвивати вміння аналізувати взаємозв'язок науки, філософії та суспільства. Формувати критичне мислення щодо наукового знання та його ролі у розвитку культури і технологій

Зміст заняття:

1. Поява науки як специфічної форми пізнання

2. Закономірності розвитку науки
3. Внесок ключових історичних етапів у розвиток науки
4. Роль науки у формуванні сучасного світогляду

Література:

1. Губерський Л. Філософія. К.: Фоліо, 2018. 621 с.
2. Петінова О. Б. Філософія: навчальний посібник / О. Б. Петінова. Одеса, 2019. 304 с.
3. Постсекулярність: богословські та філософські інтенції сучасної релігійності. Чернівці: Черн. нац. ун-т, 2019. 424 с.
4. Релігійна освіта в сучасній Україні: стан, тенденції та виклики // Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. член-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018. С. 197-203.
5. Соціальна значущість філософсько-релігієзнавчої та культурологічної освіти в Україні в умовах суспільних та ціннісних змін. Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. члена-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький національний ун-т імені Юрія Федьковича, 2018. с. 187-196.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Які основні відмінності науки від міфологічного та релігійного пізнання
2. Які закономірності розвитку науки можна виділити
3. Які історичні етапи визначили становлення науки від античності до Нового часу
4. Які внески античних натурфілософів, Ренесансу та Нового часу були ключовими для науки
5. Як наукове знання взаємодіє з філософією та культурою
6. Яку роль відіграє наука у формуванні сучасного світогляду
7. Як соціальні та культурні фактори впливали на розвиток науки

Теми доповідей-презентацій:

1. Виникнення науки як специфічної форми пізнання
2. Закономірності розвитку науки від античності до сучасності
3. Античні натурфілософи та їхній внесок у розвиток науки
4. Наука Ренесансу і Нового часу: спостереження, експеримент, методологія
5. Роль Френсіса Бекона, Галілея та Ньютона у становленні наукового методу
6. Взаємодія науки і філософії у формуванні світогляду
7. Соціокультурні фактори, що впливали на розвиток науки
8. Сучасна наука та міждисциплінарність: приклади та перспективи

Тема заняття 16. Динаміка наукового знання

Мета: розкрити процес розвитку наукового знання як постійно змінної системи. Ознайомити здобувачів із закономірностями наукового прогресу та його циклічністю. Сформувати розуміння ролі наукових революцій, парадигм і міждисциплінарності. Розвивати критичне мислення щодо джерел знання та способів його оновлення

Зміст заняття:

1. Поняття динаміки наукового знання
2. Закономірності наукового прогресу
3. Механізми динаміки наукового знання
4. Приклади динаміки наукового знання
5. Соціальний та культурний вплив на динаміку науки

Література:

1. Губерський Л. Філософія. К.: Фоліо, 2018. 621 с.
2. Петінова О. Б. Філософія: навчальний посібник / О. Б. Петінова. Одеса, 2019. 304 с.
3. Постсекулярність: богословські та філософські інтенції сучасної релігійності. Чернівці: Черн. нац. ун-т, 2019. 424 с.

4. Релігійна освіта в сучасній Україні: стан, тенденції та виклики // Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. член-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018. С. 197-203.

5. Соціальна значущість філософсько-релігієзнавчої та культурологічної освіти в Україні в умовах суспільних та ціннісних змін. Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення: колективна монографія. за ред. члена-кореспондента НАПН України В.О. Балуха. Чернівці: Чернівецький національний ун-т імені Юрія Федьковича, 2018. с. 187-196.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Що таке динаміка наукового знання та чим вона визначається
2. Які закономірності наукового прогресу можна виділити
3. Що таке наукова революція та зміна парадигм за Т. Куном
4. Які методи пізнання сприяють динамічному розвитку науки
5. Як міждисциплінарність впливає на оновлення наукових знань
6. Наведіть приклади прогресивних та кризових етапів у розвитку науки
7. Яку роль відіграють соціальні та культурні фактори у розвитку науки

Теми доповідей-презентацій:

1. Динаміка наукового знання та закономірності його розвитку
2. Наукові революції та зміна парадигм за Т. Куном
3. Міждисциплінарність як фактор оновлення наукового знання
4. Приклади кризових та прогресивних етапів у фізиці
5. Біологія та генетика як приклад динаміки наукового знання
6. Соціальні та культурні чинники впливу на розвиток науки
7. Методи пізнання та їх роль у динаміці наукового знання

ДИДАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМИ ЕСЕ

1. Проблема людської долі у філософській антропології.
2. Основні засади розуміння людини та культури у філософії Постмодерну.
3. Комунікація та проблема інтерсуб'єктивності.
4. Антропологічні мотиви в сучасній герменевтиці.
5. Комунікативність як фактор людського світовідношення.
6. Час і простір у філософії доби Відродження.
7. Проблема розуміння у сучасній філософії.
8. Вчення про субстанцію Б. Спінози.
9. Філософське розуміння символу та символізму.
10. Філософські аспекти розуміння влади.
11. Філософія культури у фрейдизмі.
12. «Філософія серця» Г. Сковороди та П. Юркевича.
13. Філософія свободи М. Бердяєва.
14. Українська екзистенціальна філософія початку ХХ ст.
15. Екзистенціали людського існування в філософії С. К'єркегора.
16. Концепції любові в західній філософії.
17. Вчення про безсмертя у філософії ХХ ст.
18. Феномен чоловічого та жіночого у філософії ХХ ст.
19. Ноосфера і проблема людини у О. Вернадського.
20. Філософія безґрунтовності Л. Шестова.
21. Філософія людини в романтизмі.
22. Філософія людини у Ф. Ніцше.
23. Різновиди бунту у А. Камю.
24. Розвиток герменевтики у ХХ ст.
25. Розуміння історії у К. Ясперса.
26. Філософія людини у Е. Фромма.
27. Антропологічні мотиви філософії А. Блаженного.
28. Поняття простору і часу в філософії Г. Гегеля.

29. Поняття простору і часу у філософії І. Канта.
30. Неофрейдизм як напрям філософської думки.
31. Воля до влади в людському світовідношенні.
32. Проблема «вільного вибору» у філософії ХХ ст.
33. Вчинок: між добром і злом.
34. Духовно-практичне освоєння світу та духовність.
35. Етика у філософії І. Канта.
36. Роль інтуїції у пізнанні.
37. Проблема людини у філософії Давнього Сходу.
38. Розвиток суспільства в розумінні сучасної соціальної філософії.
39. Постмодернізм як культурне явище філософії кінця ХХ ст.
40. Проблема вибору у філософії Ж.-П. Сартра.
41. Антропосоціогенез: етапи та фактори.
42. Людина у пошуках смислу життя у працях В. Франкла.
43. Ознаки релігійної віри та їх розрізнення.
44. Особливості релігійного відображення дійсності: монотеїзм, пантеїзм, політеїзм.
45. Специфіка та структура релігійної свідомості. Відмінність язичництва та неоязичництва.
46. Причини, які породжують релігійність. Основні віровчення їх тлумачення.
47. Сутність і види культів. Обрядовий та догматичний бік культів.
48. Види та специфіка первісних вірувань. Основні поняття віровчень.
49. Типологія релігій. Відрізнити світові релігії від національно-державних.
50. Зміст релігійних вчень конфуціанства, синтоїзму, іудаїзму, буддизму, християнства, ісламу. Віровчення світових релігій.
51. Основні напрямки протестантизму. Основні релігійні символи.
52. Основні етапи розвитку вільнодумства.
53. Релігія як феномен духовної культури.
54. Походження та форми релігії.
55. Буддизм: історія і сучасність.

56. Християнство: витоки, еволюція і сучасний стан.
57. Іслам: витоки, еволюція і сучасність.
58. Християнство в контексті культури українського народу.
59. Основні релігієзнавчі концепції.
60. Українська сучасна Греко-Католицька церква.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Специфіка філософського освоєння дійсності.
2. Філософія як теоретична основа світогляду. Світ філософських роздумів.
3. Основні функції філософії.
4. Основні парадигми стародавньої філософії.
5. Давньоіндійська філософія.
6. Давньокитайська філософія.
7. Людина у філософії стародавнього сходу.
8. Філософія докласичного періоду античності.
9. Проблема буття в античній філософії класичного періоду.
10. Людина і суспільство в античній філософії (Сократ, Платон, Аристотель).
11. Середньовічна парадигма мислення.
12. Онтологія та гносеологія Середньовіччя.
13. Антропоцентричний характер філософії Відродження. Гуманізм і проблема індивідуальності.
14. Проблема методу у філософії Нового часу (Ф. Бекон, Р. Декарт).
15. І. Кант – дуалізм світу людського буття: природного і морального.
16. Філософія Г. Гегеля.
17. Філософські погляди Л. Фейєрбаха.
18. Перегляд класичної моделі світорозуміння. Основні риси некласичної філософії.
19. Категоричний імператив І. Канта.
20. Концепція «волі » в некласичній філософії (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше).
21. Ідея несвідомого та психоаналіз у філософії З. Фрейда.
22. Історична доля фрейдизму у ХХ ст. (К. Юнг, Е. Фромм).
23. Проблема існування людини в екзистенціальній філософії.
24. Особливості української філософської парадигми.
25. Філософські ідеї Г. Сковороди.
26. Філософія П. Юркевича.
27. Загальна характеристика матеріалізму та основні його форми.

28. Загальна характеристика ідеалізму та основні його форми.
29. Філософський смисл проблеми буття.
30. Зміст і пізнавальне значення субстанції у філософії.
31. Філософська характеристика часу.
32. Філософська характеристика простору.
33. Гносеологічна проблематика в історії філософської думки.
34. Емпіричний та теоретичний рівні пізнання.
35. Наука як соціокультурний феномен. Етика науки.
36. Проблема істини у пізнанні.
37. Діалектика і метафізика. Історичні форми діалектики.
38. Філософський підхід до дослідження мислення.
39. Поняття про дух і душу у філософії.
40. Проблема визначення свідомості в історії філософії.
41. Основні підходи до дослідження свідомості.
42. Філософська антропологія. Проблема людського начала.
43. Філософська концепція людини. Подолання бінарної опозиції духу і тіла.
44. Філософія особистості.
45. Основні виміри сутності людини.
46. Рівні психічного життя людини: несвідоме, підсвідоме, надсвідоме.
47. Заборона на особистість. Індивід як ре презент маси.
48. Відчуження людини у сучасному світі.
49. Буттєвість, свобода і творчість як сутнісні характеристики людини.
50. Сутність та структура релігії.
51. Основні релігієзнавчі концепції.
52. Функції релігії та її роль у житті суспільства.
53. Світові релігії.
54. Світоглядні основи буддизму. Віровчення і культ.
55. Витоки християнства. Умови формування християнства.
56. Виникнення, поширення та еволюція християнства.
57. Священі книги світових релігій.

58. Православ'я. Загальна характеристика, організаційна структура.
59. Віросповідні і культові особливості в православ'ї.
60. Католицизм: догматика та культ.
61. Протестантизм: догматика та культ.
62. Особливості та класифікація нових релігійних течій та організацій
63. Іслам: догматика, культова практика.
64. Основні напрямки в ісламі.
65. Догмати та моральна доктрина християнського віровчення.

КОНТРОЛЬНІ ТА ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Варіант - 1

I РІВЕНЬ.

1. Видатним енциклопедистом античності був:

- а) Протагор;
- б) Анаксімен;
- в) Арістотель;

2. Теорія пізнання - це:

- а) аксіологія;
- б) онтологія;
- в) гносеологія;

3. Філософський метод інтерпретації - це:

- а) діалектика;
- б) герменевтика;
- в) феноменологія;

4. Патристика – це:

- а) напрямок у давній філософії;
- б) філософська діяльність батьків церкви;
- в) заперечення філософії;

5. Центральним елементом в системі середньовічної філософії був:

- а) космос;
- б) Бог;
- в) гуманізм;

6. Філософський напрямок, що висуває сумнів у якості принципу мислення.

- а) скептицизм;
- б) релятивізм;
- в) гносеологізм;

7. Вчення, предметом пізнання якого є Богі все, що з ним пов'язано.

- а) міфологія

б) філософія;

в) теологія;

8. «Філософія є мистецтво, а не наука», - підкреслював:

а) А. Шопенгауер;

б) І. Кант;

в) П. Тілліх;

9. Функція філософії, яка полягає в її здатності давати картину світу в цілому, об'єднувати дані наук, мистецтв, практик:

а) методологічна;

б) світоглядна;

в) парктична;

10. Хто з філософів стверджував: «Філософія починається з подиву»:

а) Аристотель;

б) І. Кант;

в) С. К'єркегор;

II РІВЕНЬ:

1. Проблема універсалій в середньовічній філософії

2. Назвіть основні риси вітчизняної філософії.

III РІВЕНЬ:

1. Проаналізуйте філософське вчення Сократа та його роль у європейській культурі. Чи поділяєте Ви думку Гегеля про те, що «іронія згубила Сократа»? Аргументуйте відповідь.

2. Чи можна довести існування Бога? Дайте відповідь на це питання використовуючи історико-філософський матеріал.

Варіант - 2

I РІВЕНЬ

1. Теза «Мислю, отже існую» є основою теорії пізнання :

а) Ф.Бекона;

б) Р.Декарта;

в) Б. Спінози.

2. Принцип, згідно з яким Бог визначає весь хід історії і долю кожної людини:

а) фідейзм;

б) провіденціалізм;

в) креаціонізм.

3. Який напрямок був розвинений у філософії Р. Декарта:

а) скептицизм;

б) раціоналізм;

в) позитивізм.

4. Засновник античної діалектики:

а) Фалес;

б) Геракліт;

в) Протагор;

5. Богословське вчення Ф. Аквінського:

а) матеріалізм;

б) томізм;

в) соліпсизм.

6. Середньовічна філософія висунула плеяду видатних філософів:

а) Августин, Ансельм, П. Абеляр, Ф. Аквінський;

б) І. Кант, А. Шопенгауер, Г. Гегель, Ф. Шеллінг;

в) Сократ, Платон, Аристотель, Парменід;

7. Погляд, що ґрунтується на самоцінності людини як особистості, її право на свободу, щастя, благополуччя:

а) монізм;

б) гуманізм;

в) раціоналізм;

8. Філософія XX століття – це:

а) некласична філософія;

б) класична філософія;

в) теоцентрична філософія;

9. Вчення про свідомість, феномени та їх сенс.

а) екзистенціалізм;

б) герменевтика;

в) феноменологія;

10. Представники німецької класичної філософії:

а) Г. Фреге, Б. Рассел, Дж. Мур;

б) Августин, Ансельм, П. Абеляр, Ф. Аквінський;

в) І. Кант, Й.Фіхте, Г. Гегель, Ф. Шеллінг;

II РІВЕНЬ

1. Назвіть догмати патристики.

2. Розкрийте сутність дедуктивного методу Р.Декарта.

III РІВЕНЬ

1. Охарактеризувати відмінність між західною і східною парадигмами філософії.

2. Як співвідносяться між собою філософія і світогляд? У чому полягає світоглядна функція філософії? Прокоментуйте відповідь.

Варіант - 3

I РІВЕНЬ

1. Субстанція – це:

а) першооснова всього суцього;

б) напрям давньогрецької філософії;

в) богословське вчення.

2. Діалектика – це філософське вчення про:

а) вічність буття;

б) походження світу;

в) загальну зміну;

3. Ідею про те, що душа людини є «tabula rasa», відстоював:

а) Г. Гоббс;

б) Дж. Локк;

в) Дж. Берклі.

4. Епоха відновлення ідеалів античності в Європі:

а) Відродження;

б) Новий час;

в) Середньовіччя.

5. Який напрямок був розвинений у філософії А. Шопенгауера:

а) історичний матеріалізм;

б) волюнтаризм;

в) неопозитивізм.

6. Функція філософії полягає у визначенні способів досягнення будь-якої мети, наприклад ефективного конструювання наукового пізнання, естетичної творчості, соціальної практики:

а) методологічна;

б) практична;

в) світоглядна;

7. Філософ, який виступав проти примноження сутностей:

а) В. Оккам;

б) Аристотель;

в) М. Гайдеггер;

8. Автор твору «По той бік добра і зла»:

а) Т. Кун;

б) Ф. Ніцше;

в) Л. Вітгенштейн;

9. Сукупність переконань, цінностей, способів постановки і вирішення завдань, прийнятих науковим співтовариством й забезпечують наукову традицію:

а) теорія;

б) парадигма;

в) факт;

10. Відомими постмодерністами є філософи:

- а) Ж. Дерріда, Ж. Ліотар;
- б) Б. Паскаль, А. Камю;
- в) О. Конт, Вольтер;

II РІВЕНЬ

- 1. Назвіть основні характеристики античної натурфілософії.
- 2. Розкрийте зміст категоричного імперативу І. Канта.

III РІВЕНЬ

- 1. Що таке мудрість? Яка різниця між мудрою і розумною людиною? Філософія навчає знанням чи є шляхом до мудрості? Дайте відповідь, використовуючи ідеї античних мислителів.
- 2. Проаналізуйте трансформацію ідеї Бога у філософії від доби Середньовіччя до епохи Відродження і Нового часу.

Варіант - 4

I РІВЕНЬ.

1. Теза «знання – сила» належить:

- а) Ф.Бекону;
- б) Р.Декарту;
- в) Ім. Канту.

2. Натурфілософія – це:

- а) філософія природи;
- б) філософія, в центрі якої є людина;
- в) філософія буття.

3. Що є більш характерним для раціоналізму:

- а) передбачуваність;
- б) розумність;
- в) чуттєвість.

4. Який метод був розвинений у філософії Г. Гегеля:

- а) індуктивний;

- б) дедуктивний;
- в) діалектичний

5). «Пізнай себе» сказав:

- а) М. Гайдеггер;
- б) Ф. Бекон;
- в) Сократ.

6. Платон співвідносив душу з:

- а) ідеєю;
- б) формою;
- в) матерією;

7. Філософський стиль католицизму сходить до філософів:

- а) Аристотеля, Августина, Ф. Аквінського;
- б) Сократа, Парменіда, І. Канта;
- в) Платона, Зенона, Ж.-П. Сартра;

8. «У що віриш, те й маєш», - говорив засновник протестантизму:

- а) Ж. Кальвін;
- б) М. Лютер;
- в) Ф. Меланхтон;

9. У китайській філософії закономірний шлях виникнення, розвитку і зникнення всіх речей і одночасно матеріальна праоснова їх існування:

- а) Мао;
- б) Дао;
- в) Жень;

10. Філософсько-етичне вчення, згідно з яким найвищим благом і метою життя людини є насолода :

- а) гедонізм;
- б) альтруїзм;
- в) евдемонізм;

II РІВЕНЬ.

1. Кордоцентризм української філософії.

2. Гуманістична спрямованість вчення Конфуція та природний закон Дао у Лао – цзи.

III РІВЕНЬ

1. Проаналізуйте основні переваги і недоліки індуктивного методу, розробленого Ф.Беконем, та дедуктивного методу, якого дотримувався Р. Декарт.

2. Поясніть зміст ідеї «спорідненої праці» у філософії Г. Сковороди як передумови на шляху людини до щастя. Він втратив чи зберіг свою актуальність зараз?

Варіант - 5

I РІВЕНЬ

1. У філософії Нового часу на першому плані була проблема:

- а) бога;
- б) природи;
- в) методу;

2. Який історичний тип світогляду намагається пояснити світ на основі розуму і знання:

- а) теологія;
- б) філософія;
- в) релігія;

3. Що означає принцип «Дао»?:

- а) еквівалент Бога;
- б) зібрання законів та норм поведінки;
- в) закон природи, суспільства та людей, який керує світом.

4. Якого твердження дотримується раціоналізм?

- а) «Світ є комплекс моїх відчуттів»;
- б) «Я мислю, отже існую»;
- в) «Немає нічого у розумі, чого б не було у почуттях»;

5. Який напрямок був розвинений у філософії Ф. Бекона:

- а) емпіризм;
- б) екзистенціалізм;
- в) позитивізм.

6. Аристотель співвідносив душу з:

- а) ідеєю;
- б) матерією;
- в) формою;

7. Філософський метод, який полягає у визнанні загального зв'язку і розвитку явищ, джерелом яких є суперечності:

- а) історичний метод;
- б) діалектичний метод;
- в) соціологічний метод;

8. Релігійно-філософське вчення, в основі якого лежить уявлення про безособового бога, котрий створив світ, але не втручається в життя природи і людей:

- а) атеїзм;
- б) деїзм;
- в) провіденціалізм;

9. Перші платні вчителі мудрості:

- а) моісти;
- б) софісти;
- в) легісти;

10. Філософ, той, що не писав:

- а) Сократ;
- б) Платон;
- в) Аристотель;

II РІВЕНЬ

1. Назвіть представників та основні характеристики німецької класичної філософії.
2. Прокоментуйте тезу Ф.Ніцше «Бог помер».

III РІВЕНЬ

1. Ідеї якого філософа видаються Вам найбільш цікавими. Втратили вони свою значимість у сьогоднішні чи ні? Аргументуйте відповідь.
2. Прокоментуйте фрази Р. Декарта «мислю отже існую» і Ф. Бекона: «знання – це сила». Чи є актуальними вони у сучасному світі?

Варіант- 6

I РІВЕНЬ

1. Теоцентризм – це принцип згідно з яким абсолютним началом і центром Всесвіту проголошується:

- а) людина;
- б) Бог;
- в) матерія.

2. Г. Гегель вищою сходиною у розвитку абсолютної ідеї:

- а) абсолютний дух;
- б) абсолютну істину;
- в) відносну істину;

3. Що є більш характерним для емпіризму:

- а) інтуїція;
- б) мудрість;
- в) досвід;

4. Ідея надлюдини належить:

- а) Ф. Ніцше;
- б) І. Канту;
- в) Р. Декарту.

5. «Коперніканський переворот» у філософії здійснив:

- а) Р. Декарт;
- б) Г. Гегель;
- в) І. Кант.

6. Філософське вчення, згідно з яким розумові як основному видіві пізнання протиставляються інстинкт, віра, інтуїція:

- а) скептицизм;
- б) агностицизм;
- в) ірраціоналізм;

7. Теза: «Людина – міра всіх речей» характерна для:

- а) соціоцентризму;
- б) натуралізму;
- в) антропоцентризму;

8. Хто заснував у Афінах філософську школу, що отримала назву Академії?

- а) Сократ;
- б) Платон;
- в) Аристотель;

9. Закони логіки сформулював:

- а) Сократ;
- б) Платон;
- в) Аристотель;

10. Вивчення граматики, риторики, діалектики передбачала програма:

- а) тривіуму;
- б) квадри уму;

II РІВЕНЬ

1. Охарактеризуйте основні ідеї конфуціанства.
2. Критика християнства у філософії Л. Фейєрбаха.

III РІВЕНЬ

1. Поміркуйте, чи можливо й яким чином у процесі пізнання позбавитися від основних ідолів, які, згідно Ф. Бекона, заважають людині адекватно пізнавати.
2. Чи є актуальним твердження: «безліч людей стурбовані долею і природою людини, вони міркують, розмірковують, створюють програми, але часто навіть не підозрюють, що проходять повз накопиченого у філософії багатства.

Без філософії погляди про людину виявляються досить бідними, малодійовими. Така реальність». Ваше бачення ролі і значення філософії.

Варіант - 7

I РІВЕНЬ:

1. В якому судженні міститься майже повне визначення буття:

- а) буття – це весь матеріальний світ;
- б) буття – це всі форми психічної діяльності;
- в) буття – це те що існує.

2. В якому місті була в XV-м столітті відроджена Платонівська академія?

- а) Римі;
- б) Флоренції;
- в) Парижі.

3. Німецьку класичну філософію сформували:

- а) Н. Макіавеллі, О. Конт, Дж. Мілль, Г. Спенсер;
- б) А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, Ф. Аквінський, П. Тілліх;
- в) І. Кант, І. Фіхте, Ф. Шеллінг, Г. Гегель;

4. Що вивчає гносеологія?

- а) питання буття;
- б) питання сенсу життя;
- в) питання пізнання.

5. Основними формами чуттєвого пізнання є

- а) відчуття, сприйняття й судження.
- б) відчуття, сприйняття й уявлення.
- в) уявлення, судження й умовивід.

6. Суспільство у епоху Середньовіччя:

- а) сукупність людей, які живуть за законами справедливості;
- б) град земний, який прагне до граду небесного;
- в) система соціальних дій людей, сенс яких визначається виробленням цінностей;

7. Головна цінність наукової діяльності людини:

- а) істина;
- б) багатство;
- в) віра;

8. Основний зміст концепції чуттєвого пізнання Дж. Локка:

- а) раціоналізм;
- б) інтуїтивізм;
- в) сенсуалізм;

9. Природа раціонального пізнання Нового часу:

- а) раціональне пізнання оперує універсаліями, які висловлюють загальне; загальне існує у Бога, в думках людини, в самих речах;
- б) людині вроджені ясні ідеї, якими можна оперувати за правилами дедукції;
- в) ідеї - це загальне, яке існує само по собі і втілюється у річ;

10. Термін давньогрецької філософії, що вживався у значеннях «слово», «смысл», «порядок», «закон», «розум» і розумівся як об'єктивна закономірність :

- а) архе;
- б) логос;
- в) апейрон;

II РІВЕНЬ:

1. Що саме, на ваш погляд обумовлено в людині природними факторами?
2. Філософський зміст проблеми буття.

III РІВЕНЬ

1. Охарактеризуйте співвідношення і взаємозв'язок філософії, релігії і логіки.
2. Охарактеризуйте співвідношення в людині природного і соціального.

Варіант - 8

I РІВЕНЬ:

1. Основний об'єкт дослідження, міра речей і відносин в епоху Відродження:

- а) людина;
- б) Бог;
- в) природа.

2. «Світ у своїй сутності не можна пізнати» вважали :

- а) скептики;
- б) стоїки;
- в) агностики.

3. Вчення про найбільш загальні закони розвитку природи, суспільства та пізнання є:

- а) софістика;
- б) метафізика;
- в) діалектика.

4. Особливості раціоналізму XVII ст. зумовила:

- а) математика;
- б) естетика;
- в) політика.

5. Спосіб мислення, що спрямований на осмислення й усвідомлення пізнавального акту й пізнання внутрішнього світу людини:

- а) медитація;
- б) рефлексія;
- в) релаксація

6. Процес звільнення від впливу релігії різноманітних сфер життя суспільства і людини, позбавлення церкви певних майнових прав, впливу на політичне життя тощо:

- а) секуляризація;
- б) соціалізація;
- в) суб'єктивізація;

7. Категорична заборона певних дій, що ґрунтуються на глибокій вірі в неминучу кару за порушення цієї заборони:

- а) сумнів;

б) імператив;

в) табу;

8. Один із напрямів християнства, що виник у надрах католицизму внаслідок Реформації:

а) православ'я;

б) протестантизм;

в) суфізм;

9. Схоластичний тип філософії був характерним для:

а) античності;

б) середньовіччя;

в) Нового часу;

10. Категоричний імператив як основний закон етики сформулював:

а) Ім. Кант;

б) О. Конт;

в) Т. Кун;

II РІВЕНЬ.

1. Яка відмінність між поняттями „душевне життя” і „духовне життя” людини?

2. Концепції істини у філософії.

III РІВЕНЬ

1. Охарактеризуйте соціально-економічні та ідейні умови виникнення християнства.

2. Проаналізуйте основний зміст видів, рівнів та форм пізнання.

Варіант - 9

I РІВЕНЬ:

1. Один з трьох основних напрямів християнства (східно-візантійський), що остаточно сформувався в XI ст.:

а) православ'я;

б) протестантизм;

в) адвентизм.

2. Метод пізнання, в основі якого рух думки від загального до одиничного:

- а) дедукція;
- б) індукція;
- в) інтенція;

3. Проблеми буття в контексті вчення про ноосферу аналізував:

- а) Конфуцій;
- б) В.І. Вернадський;
- в) І.Г. Фіхте;

4. Істина – це

- а) адекватне відображення в свідомості людини об'єктивної реальності;
- б) зміст людських знань, який не залежить від суб'єкта;
- в) основна характеристика відношення пізнавального образу до об'єкту пізнання.

5. Яка категорія співвідноситься з категорією «необхідність»:

- а) можливість;
- б) випадковість;
- в) явище.

6. Філософське вчення, що ототожнює Бога і світ, розчиняє Бога у світі (природі):

- а) деїзм;
- б) пантеїзм;
- в) атеїзм;

7. Основний філософський інтерес епохи Античності:

- а) Бог;
- б) космос;
- в) природа;

8. Вчителі філософії, які навчали мистецтву сперечатися і перемагати за будь-яку ціну:

- а) пацифісти;
- б) софісти;

в) структуралісти;

9. Засновник перипатетичної школи:

а) Зенон;

б) Аристотель;

в) Епікур;

10. Філософське вчення, що за першооснову буття бере один першопочаток – або матерію, або дух:

а) монізм;

б) дуалізм;

в) плюралізм;

II РІВЕНЬ

1. Якою мірою людина є вільною? Які види необхідності панують над нею, і чи може людина їх подолати?

2. Функції релігії.

III РІВЕНЬ

1. Охарактеризуйте основні філософські проблеми антропосоціогенезу.

2. Визначити проблему індивідуальності та свободи у філософії екзистенціалізму.

Варіант - 10

I РІВЕНЬ

1. Розкладання фактів на їх елементарні складники є:

а) абстрагуванням;

б) аналізом;

в) синтезом.

2. Філософська теза, згідно якій, довести можна все, що бажано, у залежності від підстав, притаманна:

а) софістиці;

б) метафізиці;

в) діалектиці.

3. Світоглядна функція філософії полягає в тому, що:

- а) філософія здійснює рефлексію сучасної їй культури;
- б) філософія сприяє поліпшенню характерів людей;
- в) філософія допомагає людині зрозуміти саму себе та своє місце в світі.

4. Філософський напрям, який основою пізнання вважає чуттєвий досвід – це:

- а) емпіризм;
- б) соліпсизм;
- в) раціоналізм.

5. Пояснення явищ на основі причинної зумовленості – це:

- а) монізм;
- б) детермінізм;
- в) етатизм.

6. Релігія, заснована, за арабськими переказами, пророком Мухаммедом у 7 ст.;;

- а) католицизм;
- б) протестантизм;
- в) іслам;

7. Загальнообов'язковим моральним принципом, яким мають керуватися всі люди незалежно від походження, за І. Кантом є:

- а) категоричний імператив;
- б) серединний шлях;
- в) національно-патріотичне виховання;

8. Закон відплати, за яким характер наступного існування людини (перевтілення після смерті) визначається її моральною поведінкою:

- а) мокша;
- б) карма;
- в) сансара;

9. Наука про закони, форми, прийоми та засоби мислення, спрямовані на пізнання та досягнення істини; розумність, внутрішня закономірність, правильність, послідовність :

- а) математика;
- б) логіка;
- в) феноменологія;

10. Теза про те, що людина від народження є «чистою дошкою» належить:

- а) Р. Декарту; б) Г. Лейбніцу; в) Дж. Локку;

II РІВЕНЬ

1. Якою мірою людина є вільною істотою? Для чого особистості свобода?
2. Таїнства християнства.

III РІВЕНЬ

1. Згідно А. Шопенгауера і Ф. Ніцше, воля займає серед усіх цінностей перше місце. Яке ваше ставлення щодо цих ідей.
2. Охарактеризуйте основні концепції виникнення і сутності релігії.

Варіант - 11

I РІВЕНЬ

1. Світогляд - це:

- а) сукупність знань, якими володіє людина;
- б) сукупність поглядів, оцінок, емоцій, які характеризують ставлення людини до світу і до самої себе;
- в) система адекватних переваг зрілої особистості.

2. Напрямок, що заперечує існування Бога, називається:

- а) атеїзм;
- б) скептицизм;
- в) агностицизм.

3. Закон відплати в індійській релігії та релігійної філософії, що визначає характер нового народження перевтілення:

- а) карма;
- б) сансара;
- в) мокша.

4. Основне твердження емпіризму:

- а) вищий вид пізнання – інтуїція;
- б) все знання людини ґрунтується на досвіді;
- в) усе ставити під сумнів.

5. Проста неподільна субстанція згідно Г.В. Лейбніца:

- а) монада;
- б) ідея;
- в) апейрон.

6. Автор книги «Новий Органон»:

- а) Ф. Беккон;
- б) Аристотель;
- в) М. Гайдеггер;

7. Здатність людини зберігати і відтворювати освоєні чуттєві і раціональні форми:

- а) уява;
- б) інтуїція;
- в) пам'ять;

8. Релігійно-філософський світогляд, в основі якого лежить віра в можливість надчуттєвого спілкування з надприродними, тасмними сутностями:

- а) функціоналізм;
- б) раціоналізм;
- в) містицизм;

9. Одна з первісних форм релігії, яка ґрунтується на вірі у можливість спілкування людини з духами:

- а) шаманізм; б) тотемізм; в) фетишизм;

10. Зміствчення Будди, викладений у священній книзі буддизму:

- а) Трипітака; б) Коран; в) Біблія;

II РІВЕНЬ

1. Що таке смерть і як людина повинна ставитися до неї?
2. Предмет і значення логіки

III РІВЕНЬ.

1. Прокоментуйте сенс людського життя у філософії екзистенціалістів. Чи є показовою позиція французького філософа Ж.-П. Сартра: «Ми засуджені до свободи»?
2. Як би ви могли пояснити думку Ортега-і-Гассета: „Ми вільні за примусом”? Чому свобода людини нерозривно пов'язана з примусом, з необхідністю і у чому може полягати необхідність (зовнішня і внутрішня)?

Варіант - 12

I РІВЕНЬ

1. Основним принципом античної філософії був:

- а) космоцентризм;
- б) геоцентризм;
- в) антропоцентризм;

2. Вперше поняття буття в філософії вжив:

- а) С.Боецій;
- б) Парменід;
- в) Г. В. Ф. Гегель.

3. Хто з античних філософів вчив, що все розвивається, що першопричина світу і його першооснова - це вогонь, що в одну і ту ж річку не можна увійти двічі:

- а) Фалес;
- б) Геракліт;
- в) Демокріт.

4. В античності заслуга відкриття надчуттєвого світу ідей належить:

- а) Піфагору;

б) Сократу;

в) Платону.

5. Характерною рисою середньовічної філософії є:

а) космоцентризм;

б) антропоцентризм;

в) теоцентризм.

6. Здатність психіки людини викликати до життя почуття і думки, які або були їй відомі раніше, або є новими:

а) уява;

б) інтуїція;

в) пам'ять;

7. В теорії пізнання такий зміст людських знань, який не залежить від волі та бажань суб'єкта:

а) суб'єктивна істина;

б) об'єктивна істина;

в) відносна істина;

8. Філософський принцип, згідно з яким існує множинність засад чи видів буття:

а) монізм;

б) дуалізм;

в) плюралізм;

9. Одна з трьох світових релігій, виникла у середині першого тисячоліття до н. е. в Індії:

а) буддизм;

б) індуїзм;

в) синтоїзм;

10. Знакова система, яка використовується для цілей комунікації і пізнання:

а) мова; б) влада; в) розум;

II РІВЕНЬ

1. У чому сенс життя? Чи є в кожного з нас конкретне покликання і призначення, і як можна „стати собою”?
2. Проаналізуйте зміст категорій «субстанція», «рух», «час» і «простір».

ІІІ РІВЕНЬ

1. «Якими були б наші почуття, якби ми нічого не чули про Христа?» - запитував Л.Вітгенштейн. Ваше ставлення до цих слів.
2. Дайте відповідь на наступне питання: яка роль протестантської етики у формуванні сучасної Європи?

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ

Результати навчання здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни визначаються у балах, що виставляються згідно з критеріями оцінювання, затвердженими в ДДПУ, а саме за 100-бальною шкалою та національною п'ятибальною шкалою для екзаменів «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно», «неприйнятно»).

Навчальна дисципліна оцінюється максимальною оцінкою у 100 балів.

Шкала оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти

За накопичувальною 100 – бальною шкалою	За національною шкалою	
	<i>для екзаменів, звітів з актики, курсових робіт</i>	<i>для заліків</i>
90 – 100 балів	відмінно	зараховано
89 – 75 балів	добре	
60 – 74 балів	задовільно	
26 – 59 балів	незадовільно	не зараховано
0 – 25 балів	неприйнятно	

Критерії оцінювання екзамену:

- оцінки «**відмінно**» (**90-100 балів**) заслуговує здобувач вищої освіти, який продемонстрував всебічні, систематичні й глибокі знання навчально-програмного матеріалу, уміння без похибок виконувати завдання, передбачені програмою, опанував основну й додаткову літературу, рекомендовану навчальною програмою, засвоїв значущі для майбутньої кваліфікації підвалини основних дисциплін, виявив творчі здібності в усвідомленні, засвоєнні й застосуванні навчально-програмного матеріалу;

- оцінки «**добре**» (**75-89 балів**) заслуговує здобувач вищої освіти, який продемонстрував ретельне знання навчально-програмного матеріалу, успішно виконав передбачені програмою завдання, засвоїв основну літературу, рекомендовану навчальною програмою, показав систему засвоєних знань з

дисципліни та здатність до їх самостійного поповнення й оновлення під час подальшої навчальної роботи й професійної діяльності;

- оцінки **«задовільно» (60-74 бали)** заслуговує здобувач вищої освіти, який продемонстрував знання основного навчально-програмного матеріалу в обсязі, потрібному для подальшого навчання та майбутньої роботи за спеціальністю, впорався з виконанням завдань, передбачених програмою, але припустився помилок у відповіді на екзамені та під час виконання екзаменаційних завдань, хоча має необхідні знання для їх усунення під керівництвом викладача;

- оцінка **«незадовільно» (26-59 балів)** виставляється здобувачу вищої освіти, який має прогалини в знаннях основного навчально-програмного матеріалу, припустився принципових помилок у виконанні передбачених програмою завдань, і не може продовжувати навчання без виконання додаткових завдань з відповідної дисципліни;

- оцінка **«неприйнятно» (0-25 балів)** виставляється здобувачу вищої освіти, який не надав для перевірки потрібну кількість правильно виконаних завдань, пропустив без поважних причин значну кількість занять (більше ніж 50%), і не може продовжувати навчання без проходження повторного курсу навчання.

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти за лекції здійснюється за такими критеріями: присутність здобувача на лекції, складання її конспекту та активна участь у перебігу лекції.

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти, отриманих під час практичного заняття здійснюється за такими критеріями:

- під час опитувань – за повну й ґрунтовну відповідь на сформульоване запитання з теми заняття;

- під час тестування – за правильні відповіді на запитання тесту з теми заняття;

- у процесі виконання ситуаційних вправ і завдань – за запропонований правильний алгоритм (послідовність) виконання завдання; за знання теоретичних основ проблеми, порушеної в завданні; за володіння формулами й

математичними методами, необхідними для виконання завдання; за отриманий правильний результат.

Оцінювання рефератів, доповідей, есе, презентацій тощо за визначеними темами здійснюється відповідно до таких критеріїв:

- за повноту та використання сучасних концепцій і джерел інформації (крім лекційного конспекту, має бути ще не менше трьох джерел інформації);
- за оформлення роботи згідно з вимогами і наявність посилань на використану літературу та джерела;
- за наявність змістовних висновків;
- за глибокі знання навчального матеріалу, що містяться в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах.

У разі виявлення невідповідності результатів навчання окремим критеріям із тієї чи тієї форми контролю знань кількість балів, яка виставляється здобувачу, може бути знижена:

- за неповну відповідь;
- за кожну неправильну відповідь;
- за невчасне виконання завдання;
- за недостовірність поданої інформації;
- за недостатнє розкриття теми;
- за відсутність посилань на літературні джерела.

Результати поточних контролів рівня знань здобувачів вищої освіти денної та заочної форм навчання (у вигляді певної кількості отриманих балів) обов'язково доводяться викладачем наприкінці кожного заняття до їхнього відома, виставляються в Журнал обліку роботи академічної групи та є підставою для одержання допуску до підсумкового контролю.

Умовою допуску до складання екзамену є накопичення здобувачем протягом навчального семестру не менше 60 балів з навчальної дисципліни. Допуск здобувача вищої освіти до складання екзамену з певної дисципліни відбувається незалежно від результатів навчання з інших дисциплін.

Здобувачі вищої освіти, які за поточним оцінюванням у семестрі мають результат навчання з дисципліни 60 балів і вище, можуть, за бажанням, бути

- звільнені від складання екзамену й отримати в результаті оцінювання 60-80 балів, що відповідають кількості балів поточного оцінювання з навчальної дисципліни;

- звільнені від складання екзамену й отримати в результаті оцінювання 81-100 балів, що відповідають кількості балів поточного оцінювання з навчальної дисципліни, за відсутності пропусків занять з усіх предметів семестру без поважних причин (до 10%), але за обов'язкового надання в деканат виконаних самостійних завдань з відповідної дисципліни.

Здобувач вищої освіти може підвищити оцінку, яку він отримав за результатами роботи в семестрі, під час складання екзамену в період сесії.

Якщо здобувач вищої освіти на екзамені отримав оцінку нижчу, ніж за результатами роботи в семестрі, у відомість обліку успішності виставляється підсумкова оцінка за результатами роботи в семестрі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

Основна

1. Петрушенко В.Л. Основи філософських знань: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти, 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів: «НовийСвіт-2000», 2020. 296 с. (не перевидавалася)

2. Петрушенко В.Л. Філософія (вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії) Навч. посіб. Друге видання, виправлене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. 596 с. (не перевидавалася)

3. Саух П. Філософсько-педагогічна думка України другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: особливості парадигмальних зрушень. Український педагогічний журнал. Київ, 2023. № 1. С. 75-80.

4. Філософія освіти: навчальний посібник. 2-ге видання / за наук. ред. академіка В. П. Андрущенка [та ін.]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 348 с. (не перевидавалася)

5. Філософія освіти і науки: лекційний курс та інструктивно-методичні матеріали / Г.Д. Ємельяненко, Л.В. Абизова, О.В. Радзієвська. Слов`янськ, 2023. 265 с.

6. Фюрст М. Трінкс Ю. Філософія / Пер. з нім. В. Кебуладзе. Київ: дух і літера, 2018. 544 с. (не перевидавалася)

7. Філософія науки. Навчальний посібник / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2017. 588 с. (не перевидавалася)

Допоміжна

1. Губерський Л. Філософія. Підручник для вузів. Київ: Фоліо, 2017. 621 с. (не перевидавалася)

2. Іванова О. Наукова діяльність як фундаментальний чинник побудови іміджу навчального закладу (Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»). Новий колегіум. 2023. № 3. С. 15–17.

3. Освітньо-педагогічні напрями в сучасній західноєвропейській філософії: навч.-метод. посіб. / О.О. Дольська, О.А. Гончаренко, О.М. Городиська. Харків: Видавець Іванченко І.С., 2023. 225 с

4. Петінова О. Б. Філософія: навчальний посібник / О. Б. Петінова. Одеса, 2019. 304 с. (не перевидавалася)

5. Постсекулярність: богословські та філософські інтенції сучасної релігійності. Чернівці: Черн. нац. ун-т, 2019. 424 с. (не перевидавалася)

6. Постригач Н. Реформування змісту професійної підготовки вчителя в умовах європейської інтеграції. Новий колегіум. 2023. № 1-2. С. 8-14.

7. Пономарьов О., Черемський М. Українська освіта в контексті європейського освітнього простору. Новий колегіум. 2023. № 1-2. С. 38-45.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Бібліотека національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: <https://library.nlu.edu.ua/senmk/item/1739-filosofia.html>

2. Бібліотека факультету філософії Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua>

3. Електронна бібліотека кафедри філософії та методології науки КНУ імені Шевченка. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/index.html>

4. Закон України "Про освіту". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

5. Інститут філософії імені Г.Сковороди. URL: <https://www.filosof.com.ua>

6. [Конспекти лекцій з методичними вказівками з курсу “Новітня філософія науки” для студентів філософського факультету.](http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Dobr/nov-lekci.htm) URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Dobr/nov-lekci.htm>

7. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

8. Кун Т. Структура наукових революцій. URL: <http://litopys.org.ua/kuhn/kuhn.htm>

9. Оцифрований фонд бібліотеки Львівської політехни. URL: <https://librarygo.lpnu.ua/>

10. Посібник «Методологія і організація наукових досліджень».
URL: <http://philsci.univ.kiev.ua/biblio/Methodol.pdf>
11. Про наукову та науково-технічну діяльність.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
12. Рассел Б. Історія західної філософії. URL: <http://litopys.org.ua/russel/rus09.htm>
13. РЕКОМЕНДАЦІЇ щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8681729-18#Text>
14. Семенюк Е., Мельник В. Філософія сучасної науки і техніки. URL: <https://lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2018/08/Melnyk60h84-2016-ilovepdfcompressed.pdf>
15. [Стенфордська енциклопедія філософії.](https://plato.stanford.edu/entries/education-philosophy)
URL: <https://plato.stanford.edu/entries/education-philosophy>
16. Татаркевич В. Історія філософії. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Tatarkevych_Vladyslav/Ist
17. Філософія освіти і науки. URL: <https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2016/NMR/posibniki/F/01.pdf>
18. Читанка з історії філософії. URL: http://lib.sumdu.edu.ua/library/docs/Materiali_do_kyrsiv/chitanka_1.pdf
19. Google. Академія. URL: [com/https://scholar.google.com/](https://scholar.google.com/)
20. WEB. URL: <https://web.nlu.org.ua/collection.html?id=389>